

अर्हम्
श्रीयशोविजयजैनग्रन्थमाला [३४]

श्रीगुणचन्द्रसूरिविरचितटीकाविभूषितो

हैमविभ्रमः ।

शास्त्रविशारदजैनाचार्यश्रीविजयधर्मसूरिपादा-
म्भोजचञ्चरीकायमाणाम्भ्या
श्रावकप-हरगोविन्ददास-बेचरदासाभ्यां सशोधितः ।

स च

रङ्गुननगरवास्तव्यश्रीजैनश्वेताम्बर-

सङ्घसाहाय्येन

वाराणस्यां

श्रेष्ठिमुरारिहस्तनुजहर्षचन्द्रेण निजधर्माभ्युदयमन्त्रालये
मुद्रित प्रकाशितश्च ।

धीरसत्त्वं २४३९ ।

मूल्यमाणकथनुदयम् ।

III

HAIMVIBHRAMA
WITH THE COMMENTARY
OF
GUNACHANDRA SURI

EDITED BY
SHRAVAK PANDIT HARGOVINDDAS
AND
SHRAVAK PANDIT BECHARDAS,
MOST DEVOTED SERVANTS OF
HIS HOLINESS SHASTRA VISHARAD JAINACHARYA
SHEE VIJAYA DHARMA SURI

WITH
THE PECUNIARY HELP OF
SIREE SHVETAMBAR SANGHA
OF
RANGOON

PRINTED AND PUBLISHED
BY
HARSHCHAND BHURABHAI,
Proprietor of Dharmabhudaya Press
BENARES

—○—
Veer-Era, 2439

—○—
Price 4 annas.

प्रस्तावना.

कातन्त्रविभ्रमनाम्ना विश्रुतस्य कारिकारूपस्य शङ्कतो लघी-
यसोऽपि शङ्कशास्त्रविषयकञ्च्युत्पत्तिप्रकर्षाधायकृतया प्रयोजनतो महीय-
सो ग्रन्थस्य सर्वव्याकरणसाधारणोपयोगितया तत्तद्व्याकरणपरिशीलि-
ना मुपेन तत्र प्रवेशमासूत्रयितुमनेके विद्वांस म्वस्त्राभिप्रेतव्याकर-
णानुसारेण बहूर्विबृत्तीर्व्यररचन्, यासा सानिभ्य विना क्लेशमधिका-
रित्वावगमाय तत्तद्व्याकरणोपलक्षिते विभ्रमनाम्नि ग्रन्थनाम पर्यवीवृ-
त्तत् । श्रीसिद्धहेमचन्द्रव्याकरणमध्यधीतग्रन्तोऽप्येतारश्च मा भूवत्तने-
नात्यावश्यकेन ज्ञानफलेन वञ्चिता इति कृपापरीतमानसै श्रीगुण-
चन्द्रसूरिभिरपि हैमव्याकरणानुसूच्येन तत्त्वप्रकाशिकानाम्नी टीका
विनिरमायि, यया ग्रन्थस्यास्य “हैमविभ्रम ” इत्यभिज्ञा प्र-
मिद्धिमागता ।

टीकाकाशनामेतेषा सत्तासमयश्च

“ अकारि गुणचन्द्रेण वृत्तिः स्वपरहेतवे ।

देवसूरिक्रमाम्भोजचञ्चरीकेण सर्वदा ॥ ”

इत्यस्यैव ग्रन्थस्य प्रान्तभागे देवसूरिशिष्यत्वमात्मन एव
प्रकृत्याद्विर्गन्थकर्तृभिरेव देवसूरिसमानो निरूपयाम्बभूवे । देवसू-
सत्ताकालश्च

“ शिखि-वेद-शिवे जम दीक्षा युग्म-शरे-श्वरे ।

वेदा-ऽश्व-शकरे वर्षे सूरित्वमभवत्प्रभोः ॥ २८६ ॥ ”

“ रस-युग्म-रवौ वर्षे श्रावणे मासि सगते ।

कृष्णपक्षस्य सप्तम्यामपराह्णे गुरोर्दिने ॥ २८४ ॥

मर्त्यलोकस्थित लोक प्रतिगोभ्य पुरन्दरम् ।

बोधका इव ते जग्मुर्दिन श्रीदेवसूरयः ॥ २८५ ॥

इत्यनेन प्रभावचरित्रनिबद्धेन स्त्रीकत्रितयेन, अन्यैश्चापि प्रमाणनयतत्त्वालोकालङ्कारप्रस्तावनायामम्मन्निदिष्टे प्रमाणैर्विक्रमीय द्वादशशताब्दीरूप सन्देशमन्तरेण विनिर्णयिते स्म । किञ्च,

“पद्मर्ककर्मगमति’ कविचक्रवर्ती
 गद्दानुशासनमहाम्बुधिपारदृम्भा ।
 शिष्याम्बुजप्ररुजृम्भणचित्रभानु’
 कषट्ट एव मुकृती जयति स्थिरायाम् ॥ ५ ॥”

‘ इति पण्डितपुण्डरीकश्रीरुक्मिणीपदेनेन ” इत्यादिनाऽप्या एव वृत्तेरनसाने टीकाकृद्धि प्रस्तुतटीकाकृतावुपनेष्टृत्वेन प्रतिजातस्य ककलनाम्नो त्रिदुप , यस्य

“काकठो नाम कायस्थबुलकल्याणशेखरः ।

अष्टव्याकरणाभ्येता प्रज्ञात्रिजितभोगिराद् ॥ ११२ ॥

प्रभुस्त दृष्टमात्रेण ज्ञाततत्त्वार्थमस्य च ।

शास्त्रस्य ज्ञापक चाशु विदधेऽभ्यापक तदा ॥ ११३ ॥”

इत्यादिना प्रभाचन्द्रसूरिप्रभृतयोऽपि हेमचन्द्रसूरिप्रबन्धादौ स्मरति, सिद्धराजमहाराजसमानुकालिनत्वमपि गुणचन्द्रसूरीणामुक्त रूप सत्तासमय संवदति ।

इदंमन्थमुद्रणावसरेऽम्मद्गुरुर्यथास्त्रविशारदजैनाचार्यश्रीमद्वि जयधर्मसूरीश्वरेर्निज हस्तलिखितादर्शद्वयमुपलम्भितम्, इति भूयस्तै रन्वमाहिष्वहि ।

चित्तावधानेन पुस्तकद्वयसाहाय्येन सशोधितेऽस्मिन् ग्रन्थे दु- र्धारदृष्टिदोषान्निःशेषशिक्षा अशुद्धी कृपाकलितस्वात्ता सुमनस सगोधयतु

इति प्रार्थयेते

हृगोविन्द-वचनार्सा

अहम्

॥ श्रीविजयधमसूरिगुरव्यो नम ॥

श्रीगुणचन्द्राचार्यविरचित तत्त्वप्रकाशिकाख्यया टीकया समेतः

श्रीहैमविभ्रमः ।

कस्य धातोस्तिवादीनामेकस्मिन् प्रत्यये स्फुटम् ।
परस्परविरुद्धानि रूपाणि स्युस्त्रयोदश ? ॥ १ ॥

निरिलजगदेकशरण भव्याऽम्भोरुहविकासनपटिष्ठम् ।

मोहान्धकारभिदुर श्रीवीरार्क पर नौमि ॥ १ ॥

रूपभाऽऽद्यास्तीर्थानन्यान् विप्रसघातघातकान् ।

सुराऽसुरनराऽऽराध्यान् मुक्तिमार्गप्रकाशकान् ॥ २ ॥

यस्या स्मरणमात्रेण प्रगल्भन्ते विपश्चित ।

परोपकारकर्त्री ता वन्दे वाणीं वरप्रदाम् ॥ ३ ॥

सकलभुवनेकतिलक कुमतध्वान्तकपणैकदक्षतम ।

निल्योदित स्थिरतरो जयति श्रीदेवसूरिरवि ॥ ४ ॥

सुग्नप्रबोधिषका वृत्ती रूपसिद्धिसमन्विता ।

सिद्धहेमाऽनुसारेण क्रियते तन्त्रविभ्रमे ॥ ५ ॥

कस्य धातोस्तिवादीना सबन्धिन्येकस्मिन् प्रत्यये परस्परसप्त
त्तानि त्रयोदश रूपाणि स्युरिति प्रश्ने, तानि निगीर्यन्ते—गिरते अव-
पूर्वात् “अवात्” ॥३।३।६७॥ इत्यात्मनेपदम्, अद्यतन्यामात्मनेपदम्
ध्यमपुरुषवचन ध्वम्, “सिजद्यतन्याम्” ॥३।४।५३॥ इति सिचि, इद्
सिजाऽऽशिपोरात्मने ॥४।४।३६॥ इडागमे, “सो धि वा” ॥४।३।७७॥ इति
मिचो लोपे, “अह् धातो -” ॥४।४।२९॥ इत्यादिनाऽऽडागमे उपसर्गाऽका-

१ तार्थमस्ति येषा तान् तीर्थकरानित्यर्थ ।

रम्य परेण समानेन दीर्घत्वे, "नामिनो गुणोऽकिञ्चित्ति" ॥४१३१॥ इति गुणे, "वृत्तो नवा" ॥४१४३५॥ इत्यादिना पञ्चे दीर्घत्वं अवागलिध्वम्, अवागरीध्वम्, "नवा स्वरे" ॥२१३१०॥ इति लृत्वे अवागलिध्वम्, अवागलीध्वम्, तथा "हात्तस्माद् आह्व्या वा" ॥२१३१८१॥ इति पञ्चे ढत्वे अवागलिध्वम्, अवागरीध्वम्, अवागलिध्वम्, अवागलीध्वम्, तथा "स्वरग्रह" ॥ ३१८६९ ॥ इत्यादिना बिट्, "नामिनोऽकलिहले" ॥ ८१३५९ ॥ इति वृद्धौ अवाऽगारिध्वम्, अवाऽगालिध्वम्, अवागारिध्वम्, अवागालिध्वम्, बिहऽभावपञ्चे च "क्रता किञ्चतीर" ॥ ४१४११६ ॥ इति इरदेशे, "भ्वादेर्नामिनो" ॥ २१३१६३ ॥ इत्यादिना उपात्यकारदीर्घत्वे, "नाम्यन्तान्" ॥२१३१८०॥ इत्यादिना ढत्वे अवागारिध्वम् । तिवादिस्वर्घप्रस्तावाद् अन्यद् अपि किञ्चिदुच्यते, तथाहि-
जगाम नगरे रूपम् । जगिञ्ठादेस, जगिमाचष्टे "णिञ् यहुल" ॥ ३१४४२ ॥ इत्यादिना णिधि, "नामिनोऽकलिहले" ॥ ४१३१५१ ॥ इति वृद्धौ, "न्यत्यस्वरादे" ॥ ७१४४३ ॥ इत्यत्यस्वरादिलोपे जगयतीति "किप्" ॥ ५१३१४८ ॥ इति किपि, "अप्रयोगीन्" ॥ १ १३७ ॥ इति तस्य लोपे, "जेरनिटि" ॥ ४१३१८३ ॥ इति णिगेपे च 'जग्' इति सिद्धम्, पुन जगिवाऽऽचरति "क्तु किप्" ॥३१४२५॥ इत्यादिना किपि तस्य लोपे, "क्रियार्थो धातु" ॥३१३३॥ इति धातुत्वे पञ्चम्या आमवि, "कतयनङ्गय शक्" ॥३१४७१॥ इति शक्, "समानाना तेन दीर्घ" ॥ ११२१ ॥ इति दीर्घत्वे जगाम इति रूपं प्रासिद्धयन् । मा रिरिकाम इति । रेवृद् शकुद् शङ्कायाम् माहूपूर्वकरकमान प्रयुङ्क्ते प्रयोक्तृव्यापार णिगि अद्यतनी मप्रत्यये "णिश्चि" ॥३१४५८॥ इत्यादिना हे, "आद्योऽश एरुस्वर" ॥४१३१०॥ इति द्वित्वे, "इस्व" ॥ ४१३१३९ ॥ इति पूर्वस्य ऋम्वत्वे, "जेरनिटि" ॥ ४१३८३ ॥ इति णिग्लोपे, "मध्यस्या" ॥ ४१३११३ ॥ इत्यकारस्याऽऽकारे "मा रिरिकाम इति सिद्धिमध्यास्त । एव मा मिमाम इति । 'अम

त्रम हम्म मिमृ गम्लृ गतौ' इत्यस्य, शेष पूर्ववत् । 'भील श्मील
 स्मील क्ष्मील निमेषणे' इत्यस्य णिगि अद्यतन्या इप्रत्यये "भ्राजभास "
 ॥४।२।३६॥इत्यादिना उपान्त्यस्य विकल्पेन ऋस्वत्वे मा मीमिले,मा मि-
 मीले, इति रूपद्वन्द्वसिषेध । असीदाम इति । 'पद्लृ विशरणगत्यवसा
 दनेषु' इत्यस्य ह्यस्तन्या मे "श्रौति " ॥ ४।२।१०८ ॥ इत्यादिना सी-
 दाऽऽदेशे, "मव्यस्या " ॥४।२।११३॥ इत्याऽऽकारे, "अङ्धातो " ॥४।१।
 २९ ॥ इत्यादिनाऽडागमे च असीदामेति सिद्धयति स्म ॥ चिक्यात्,
 निन्यात्, इति । 'चिगृच्चये इत्यस्य 'णीग् प्रापणे इत्यस्य च चेतु नतु
 वा इच्छतीति वाक्ये "तुमर्हाद् " ॥३।४।२१॥इत्यादिना सनि, "स्वरहन् "
 ॥ ४।१।१०४ ॥ इत्यादिना णीर्षत्वे, "सन्यङ्श्च " ॥ ४।१।३ ॥ इति
 द्विचने, ऋस्वत्वे, "चे किवा" ॥४।१।३६॥ इति निरादेशे चिकीपति,
 निनीपति इति वा "किप" ॥ ५।१।१४८ ॥ इति किपि, "अप्रयागीत्"
 ॥ १।१।३७ ॥ इति तस्य लोपे, "अत " ॥ ४।३।८२ ॥ इत्यकारलोपे
 च तत् चिकीप निनीपम्-आचष्टे "णिज् बहुल " ॥३।४।४२॥ इत्या
 दिना णिचि, 'इत्यन्त्यस्वरादे " ॥ ७।४।४३ ॥ इत्यन्त्यस्वरादिलोपे,
 आशी कयात्प्रत्यये णिज्लोपे चिक्यात्, निन्यात् इति च सिद्धि
 प्राप्ताजीत्, एव चिच्यात् । 'यद्वा डुकृग् करणे' इत्यस्य 'चिक्यात्'
 इति रूपम्, शेष पूर्ववत् । अचरुलाकत् इति । कलापूवस्य 'डुटृग्
 कर्णे' इत्यस्य कला करोतीति "क्विप्" ॥ ५।१।१४८ ॥ इति
 क्विपि तस्य लोपे, "ऋस्वस्य त पित्कृति" ॥ ४।४।११३ ॥ इति
 तागमे, कलाकृतमाचष्टे णिजि, "इत्यन्त्यस्वरादे " ॥ ७।४।४३ ॥
 इत्यन्त्यस्वरादिलोपे, अद्यतनो दौ "णिश्चि " ॥३।४।५८॥ इत्यादिना हे,
 'णेरनिटि" ॥४।३।८३॥ इति णिजलोपे "अन्यस्य" ॥४।१।८॥ इति
 द्विचने, "कङ्श्चञ्च" ॥४।१।४६॥ इति कस्य चे अडागमे च अचर
 लाकत् इति रूप प्रासाङ्गीत् । हगिता इति । 'हग् हरणे इत्यस्य हेतुत्वे
 ङ. आचारक्विपि अस्तनी ता "भ्यायागितोऽप्रोणादेरिट्" ॥४।४।३२॥

इतीति, “अत ” ॥ ४।३।८० ॥ इत्यकारलोपे च हरितेति रूप प्रत्य
 घान । वकीम । ‘इण्क गतौ इत्यस्य विपूर्वको वर्तमाना मसि कुत्सित
 त्वविवक्षायाम्’ अव्ययस्य को दू च” ॥ ७।२।३० ॥ इति अत्यम्यराद् अकि,
 ममानदीघत्व, मस्य रुत्वे, रेफस्य विसर्गादशे च वकीम इति रूप प्रादु
 रास । नकिरचाकङ्किष्ठा इति । ‘ककुद् श्वकुद् इत्यादिदण्डकधातुनिर्
 पूर्वक “उदित म्यरा-नोऽन्त ॥ ४।२।९८ ॥ इति नागमे, कुटिल
 ऋद्धत “गत्यथात् कुटिले’ ॥ ३।४।११ ॥ इति यङि, “सन्वडश्च”
 ॥ २।१।३ ॥ इति द्विवचनेऽनादिव्यञ्जनलोपे, “कडश्चम् ॥ ४।८।
 ४६ ॥ इति चत्वे, “आगुणावन्यादे ॥ ४।१।४८ ॥ इत्याऽऽकारे, अत्र
 तना धाप्रत्यय सिचि इटि, ‘अत ॥ ४।३।८० ॥ इत्यकारलोपे,
 “योऽशिति ॥ ४।३।८० ॥ इति यलोप, नाम्यन्तस्था ॥ २।३।१५ ॥
 इत्यादिना सस्य पत्वे, ‘तवगम्य’ ॥ १।३।६० ॥ इत्यादिना धस्य ठत्वे
 पूर्ववद् अकि प्रत्यये नकिरचाकङ्किष्ठा इति सिद्धिमघात् । नकिरटाट-
 ङ्किष्ठा, टकुद् एव टक इत्यस्य प्रायेण अनित्यणिजश्चुरादय’ इति ध्रुपृष्ण
 विशब्द तत इत्यस्य ह्रापयामास इति, शप पूर्ववत् । ‘हन्क् हिसागत्यो
 इत्यस्य आद्पूर्वस्य ‘आहो यमहन’ ॥ ३।३।८६ ॥ इत्यात्मनेपदत्वे
 ततोऽयन्याम्-इप्रत्यये सिचि हन सिचि ॥ ४।३।३८ ॥ इति किङ्कवावे,
 ‘यमिरमि ॥ ४।२।५५ ॥ इत्यादिना नलोपेऽटागमे ममानदीघत्वे च
 आहसि इति रूप सिद्धिमगान् । ‘ओलजैद् ओलस्रैति घ्राडे’ इत्यत्र
 आन्त्यस्य स्थान केचिद् ओनजैद् इत्युत्पत्ति, तमममाश्रित्य प्रयोग
 माध्यते- नजते इति, “अच्” ॥ ५।१।४९ ॥ इत्यचि, नज इवाऽऽचरति
 “ऋतु क्विप्” ॥ ३।४।२५ ॥ इत्यादिना क्विपि तस्य लोपे वर्तमाना-
 तिवि शवि, “लुगम्यादत्यपदे ॥ २।१।११३ ॥ इत्यलोपे नजति इति प्रयोग
 सिद्धि नेय । टण्टमिच्छति इति अमाव्ययात् क्यन् च’ ॥ ३।४।३ ॥
 इति “क्यनि’ ॥ ५।३।११० ॥ इत्यकारस्येकारे टण्टीयति इति क्विपि

१ ध्रुपृष्ण विशब्द अत्र प्रकृत्यन्तरेण पूर्वोप-यस्य चायस्य ह्रापकमिति
 तत्त्वम् । २ इच्छन्ति । ३ क्यनि इति शेष ।

तस्य लोपे, “अत ” ॥४।३।८२॥ इत्यलोपे, “यो प्वय्व्यञ्जने लुक्”
 ॥ ४।४।१२१ ॥ इति यलुकि, प्रथमैकवचने तस्य रत्वे रेफस्य विसर्गा-
 देशे च टण्ठीः, इति रूप समसिधत् । अजिहायकद् इति । ‘अयिवयि’
 इत्यादिकदण्डरुधातु जिह्वाशब्दस्य प्रागवस्थानम्, अयते इति “णकृ-
 चौ” ॥ ५।१।४८ ॥ इति णके, उपान्त्यवृद्धौ, जिह्वाया आयक जिह्वा
 यक् इवाऽऽचरति “क्तुं ऋिप्” ॥३।४।२५॥ इत्यादिना क्विपि तस्य
 लुकि “त्रियार्थो धातु ॥३।३।३॥ इति धातुत्वे हास्तन्या दिवि, “लुग
 म्यादेत्यपदे ॥ २।१।११३ ॥ इत्यलोपेऽडागमे अजिहायकद् इति रूप
 समसैत्सीत् ॥ १ ॥

अग्निभ्य पार्थिवेभ्यश्च प्रथमान्त पदद्वयम् ।

एपेति नैतदावन्त श्वानस्येति च साधुता ॥ २ ॥

चतुर्था पञ्चम्योर्गहुवचने न सदेह, प्रथमान्त सदिग्धमिति तु
 साध्यते- अग्निभ्य इति । ‘भ्यसि भये भ्यसते इति क्विपि, तस्य
 लोपे “पञ्चमी भयाद्यै ” ॥३।१।७३॥ इति अग्निशब्देन सह अग्नेभ्य
 अग्निभ्य इति तत्पुरुषे कृते, “अधातुविभक्ति ” ॥ १।१।२७ ॥
 इत्यादिना नामत्वे, “नाम्न प्रथमैकद्विजहौ” ॥ २।२। ३१ ॥ इति
 प्रथमैकवचने, “दीघइयान्व्यञ्जनारसे ” ॥ १।४।४५ ॥ इति से-
 लोपि, “सो रु ” ॥ २।१।७२ ॥ इति सकारस्य रत्वे, “र पदान्ते
 विसर्गस्तयो ” ॥ १।३।५३ ॥ इति विसर्गादेशे च सति अग्निभ्य
 इति रूप निरवीवृत्तत्, अथवा ‘त्रिर्भौक् भये’ अग्नेर्विभेति इति
 विप्रहे ऋिपि तस्य लोपे, अग्निश-देन “ऽस्युक्त कृता” ॥ ३।१।४९ ॥
 इति तत्पुरुषे तथा प्रथमानहुवचने, “क्विप्पृत्तेरसुधियस्तौ” ॥३।१।४ ॥
 इति यत्वे, अनेनाऽपि प्रकारेण अग्निभ्य इति रूपमसिधत् । तथा
 पार्थिवेभ्य इति । पृथिव्या विकार “विकारे” ॥६।२।३०॥ इत्यण्,
 “वृद्धि स्वरेच्वादे ” ॥ ७।४।१ ॥ इत्यादिना आदिस्वरस्य वृद्धि,

“अवणवर्णस्य” ॥ ५४।६८ ॥ इति इकारलोपे, सन पार्थिवस्य इभ्य इति “पष्टयऽयत्नात् शेषे” ॥ ३।८।७६ ॥ इति पर्यंतपुरुषे, प्रथमाया एकवचने तस्य ऋवे विसर्गत्वे, “अवर्णस्यैवर्णादिना” ॥ १।२।६ ॥ एव च सिद्ध पार्थिवेभ्य इति, यद्वा प्रथिव्या दश पार्थिव, “पृथिवीसर्वभूमे” ॥ ६।८।१५६ ॥ इत्यादिना अग्नि शेष पूर्ववत् । तथा एपा इति । ‘जेपुह् णपृह् एपृह् ऋपृह् गतौ’ इत्यस्य एपगम्-एप्, “ऋत्सपदादिभ्य, ॥ ५।३।११४ ॥ इति क्विपि तस्य लापे, सूतीयैकवचनम्, एपेति समसैत्सीत् । श्वानस्येति च साधुता । नासिजायै हितम् “प्राण्यद्गरधरन्तिलयवपृषप्रहमापाद् य” ॥ ७।१।३७ ॥ इति य, तत्र भवम् “दिगादिदेहाशाद् य” ॥ ६।३। १२४ ॥ इति ये, “नम् नामिकाया तक्षुद्” ॥ ३।२।९९ ॥ इत्यधिकारे “येऽवर्णे” ॥ ३।२।१०० ॥ इति नासिकाशब्दस्य नसा देशे, न नस्य विद्यते अस्य इति अनस्य, श्वा इव श्वा चासौ अनस्यश्च “उपमान सामान्ये ॥ ३।१।१०१ ॥ इति समासे, तत आमन्त्र्ये सौ “अदेत स्यमोऽट्” ॥ १।४।४४ ॥ इति च तस्य लोपे च श्वानस्य इति च सिद्धम्,

भवेतामिति शब्दोऽय बहुत्वे वर्तते कथम् ? ।

याग षष्ठीसमास स्यात् पश्चमी पर्यंताद् न तु ॥ ३ ॥

भवेतामिति, ‘भू सत्तायाम्’ सप्तमीयाता-प्रत्यय, “कतव नद्भय शन्” ॥ ३।४।७१ ॥ इति शक्-प्रत्यये, “नामिनो गुणाऽङ्किति” ॥ ४।३।१॥ इति गुण, “ओदौतोऽवाक् ॥ १।२।२८ ॥ इति अवादेश, “य समन्या” ॥ ४।२।१०० ॥ इति याशब्द इकार, “अवणम्येवर्णादिना” ॥ १।२।६ ॥ इति अकारस्य इकारण सह एकार, इत्थ द्विवचनान्त, बहुवचनान्त इति सदेह, तत्रान्यत्ते-भव ससार ‘ङ्णक् गतौ’ इत्यस्य यत्ति इति “क्विप्” ॥ ५।१। १४८ ॥ इति क्विपि तस्य लापे “ऋस्वस्य त पितृति” ॥ ४।४।११३ ॥

इति ताऽऽगमे भवस्य इतो भवेत् , इति पष्ठीतत्पुरुषे कृते तेषा भवे
ताम्, पष्ठीरहुवचने सिद्ध भवेतामिति । अत्राऽपि कथमिति यो-
ग्यम् । यागः पष्ठीसमासः स्याद् इति । अ विष्णु , अस्य अप-
त्यम् इ काम , “ अत इव् ” ॥६।१।३१॥ इति इवि, “ वृद्धि स्वरे-
पु ” ॥ ७ । ४ । १ ॥ इत्यादिना अकारस्य वृद्धौ “ अर्णवर्णस्य ”
॥७।४।६८॥ इति प्रकृत्याऽऽकारलोपे प्रत्ययमात्र प्रकृति , तत् पष्ठ्ये-
कवचन तस्य आग इति विप्रहे प्रथमैकवचने “ अनतो लुप् ”
॥ १।४।५९ ॥ इति सिलोपे, सकारस्य स्त्रे, विसर्गादेशे च सति
याग इति पद सिद्धम्, यद्वा ईर्लक्ष्मीस्तस्या आग अपराध , इति
द्वैतीयकेन प्रकारेण निरवर्तत यद्वा या लक्ष्मी याया अग पर्वत
पादपो वा, इत्थ तार्तीयिकेनाऽपि प्रकारेण याग इति पद निष्पेदे,
शेष पूर्ववत् । पञ्चमी पर्वताद् न तु इति । पञ्चम्यन्तस्त्वावन् सुगम
अपञ्चम्यन्ते तु सदेहस्तत्र क्रम -‘पूर्व पर्व मर्व पूरणे’ ‘पर्व’ इति,
धातु भ्वाद्वा परस्मैपदी, तस्मात् पञ्चम्या परस्मैपदप्रथमत्रिक
स्य एकवचन तुव्, “ कर्तव्य ” ॥ ३।४।७१ ॥ शव्प्रत्यय , “ आशिपि
तुक्षोस्तातद् ” ॥४।२।११९॥ इति तातद् आदेशे सिद्ध पनताद्, इति
अथवा ‘अद स्ताक् भक्षण’ इत्यस्य पर्वतशब्दस्य प्राग् निक्षेप , पर्
तमत्तीति वाक्ये “ अदोऽनज्ञात् ” ॥ ५।१।१५० ॥ इति क्विपि तस्य
लोपे, “ अधातुविभक्ति ” ॥ १।१।२७ ॥ इत्यादिना नामत्वे, “ नाम्न
प्रथमैक ” ॥२।२।३१॥ इत्यादिना प्रथमाया एकवचने “ दीर्घञ्यान्
॥१।४।४५ ॥ इत्यादिना तस्य लोपे, “ विरामे वा ” ॥ १।३।५१ ॥
इति दस्य ते, अनेनाऽपि प्रकारेण सिद्ध पर्वताद् इति, अमुना प्रकारेण
वृक्षात्, घटाद् इत्यादयोऽपि ऊह्या ॥ ३ ॥

पञ्चङ्गलानि साधुत्व कथं याति च लक्षणात् ।

मूर्त्तानामिति नो पष्ठी त्याद्यन्त चाऽश्व-यित्यपि ? ॥४॥

पञ्चन् ५प् व्यवस्थापिते पञ्च वा पड

या इति विभक्ते "प्रमाणीसख्याद् ङ" ॥ ७।३।१०८ ॥ इति समा
 साते "द्वित्यत्पमगाद्" ॥ २।१।११४ ॥ योप, पञ्चपान् आचष्टे
 इति वाक्ये "णिञ् पनुत्" ॥ २।४।४२ ॥ णिञ्प्रत्यये, "भ्यत्पस्व
 रादे" ॥ ७।४।४३ ॥ इति अन्त्यस्वरादिलोपे पञ्चपयति इति
 क्विपि, "अप्रयोगीण्" ॥ २।१।३७ ॥ तस्य लोप "णरतिटि ॥ ४
 ।३।८२ ॥ इति णिञो लाप पञ्चपया ह्यनानि पष्ठीसमासे पञ्चद्व
 लानि इति सिद्धम् । मुनिरितो यस्या सा तथा ता पश्य इति मुनी-
 नाम् इति पद सिद्धिमगत् । त्याग्रन्त चाश्व यित्यपि । 'द्वोश्चि
 गतिष्टद्ध्या अगतगीसि, "ऋदिञ्चिञ्" ॥ ३।४।६५ ॥
 इत्यादिना अदि, "अद् धातो" ॥ ४।४।२९ ॥ अडागम,
 "श्वयत्समूष" ॥ ४।३।१०३ ॥ इत्यादिना श्वादेशे, "सोऋ" ॥
 २।१।७० ॥ इति सस्य कृते "र पदाते" ॥ १।३।५३ ॥
 इत्यादिना विसगादेशे च सति अश्व इति रूप सिद्धिर्गोचर ॥ ४ ॥

अष्टाविति कथं द्वित्त्न राजेभ्य इति साधुता ।

तेनेत्येतत् स्याद्यन्त स्यादत्याद्यन्त भवेदिति ? ॥५॥

अष्टाविति कथं द्वित्त्न राजेभ्य इति साधुता । अष्टौ इति
 अष्टौ जसि शसि वा सुयोधम्, द्विवचान्त तु मदेहस्तत्र
 उच्यते- 'अशौटि ह्यासौ' इत्यस्य अशयत इति वाक्ये "क्षाने
 ष्टाऽच्चादे" ॥ ५।२।९० ॥ ष, शस्य पत्वं, "तवर्गस्य
 षवग" ॥ १।३।६० ॥ इत्यादिना तस्य टत्वे, प्रथमा द्वितीया
 द्विवचने "एदौत् सभ्यक्षरे" ॥ १।२।१० ॥ इति अकारस्य
 औकारेण सह औकार च अष्टौ इति रूप सिद्धिमायात् । राजेभ्य
 इति साधुता । राजन् शब्दाद् भ्यसि "नाम सिद्धय ॥१।१।०१॥
 इति पदत्वे, "नाम्नो नो" ॥२।१।९१॥ नलापे स्याद्विधि विधातव्ये
 नकारस्य सस्व "एद् बहुभ्योसि" ॥१।४।४॥ इत्यनन् एत्वं न
 भवेत्, अकारात्त्वाऽभावाद् एत्वाऽभावे राजेभ्य इत्येव भवति,

इदं तु कथमिति ? । अत्र उच्यते— राज्ञामिभ्यो राजेभ्य इति विगृह्य
 प्रथमाया एकवचने राजेभ्य इति सिद्धिमायासीत् । तेन इत्यन्तत्
 पदं त्याचन्त स्यादिति । तदेव तृतीयैकवचने सुगममेव, त्याचन्त तु
 'तनूयी विस्तारे' परोक्षा-अ "अनादेशादरेक" ॥४।१।१४॥ इत्यादि-
 ना उपान्यस्य अकारस्य एत्वे, द्वित्वाऽभावे च तेन इति निरापाद्यते,
 अत्याग्रन्त भवेदिति । भव समार, तमेति 'इण् गतौ' इत्यस्य
 क्विपि "ऋस्वस्य त पिस्वृति" ॥४।४।२१३॥ इति तागमे "अप्रयोगीत्"
 ॥ १।१।३७ ॥ इति तस्य लुपि "दीघह्याच्" ॥ १।४।४५ ॥ सिलोपे
 "अवर्णस्य" ॥ १।२।६ ॥ इति एत्वे सिद्ध भवेदिति । वृक्ष
 शब्द सप्तम्येकवचनान्त, 'अण रण' इत्यान्धिघातु, पञ्चम्या द्वौ शशि
 'अत प्रत्ययान्" ॥ ४।२।८५ ॥ हेर्लुकि, "एदोत" ॥ १।२।२७ ॥
 अणाऽकारलोपे सिद्ध वृक्षेऽण इति । अनया दिशा अन्यदपि ऊह्यम्,
 अन्यदपि एवजातीय प्रस्ताप्राद् वृम - अस्मद् पठ्येकवचने "तत्र
 मम डसा" ॥ २।१।१५ ॥ इति डसा सह सुगममेव, त्याचन्त
 तु कथम् ? , तद् दर्शयाम - 'माक् माने' परोक्षा अप्रत्यय "द्विधातु"
 ॥ ४।१।१ ॥ द्वित्वे ऋस्वे मूलधातो "इटेत्पुसि-" ॥ ४।३।९४ ॥
 आलोपे मम इति निर्वृते ॥ ५ ॥

यूथानि गूथानि घृतानि रात्रीः

क्षीराणि वृत्तानि दिवान्यजागाः ।

सुखानि शूराणि तृणान्यदानि

स्थूलानि सूत्राणि दृढान्यराराः ॥ ६ ॥

तथैतानि एकवचनानि एवम्— यूथानि इति 'अत्र शमश्च प्राणने'
 इत्यस्य यूथशब्दस्य प्राग् निक्षेप, गूथमिति इत्येव शील यत् मूल-
 मिति वाक्ये "अजाते शील" ॥ ५।१।१५४ ॥ इति णिन्प्रत्यये

“ष्णिगिति” ॥ ४।३।५० ॥ इत्यनेन उपात्याऽकारस्य घृद्धौ प्रथमैक
 वचने “अनतो लुप्” ॥ १।४।५९ ॥ इति तस्य लुपि, ‘नाम्नो
 नोऽनह्’ ॥ २।१।९७ ॥ इति नकारलापे “समानाना तेन दीघ”
 ॥ १।२।१ ॥ इति पूर्वस्याऽकारस्य अकारेण सह दीघत्व च सिद्ध
 यूथानि इति । एव गूथानि, घृतानि इति । रात्रीरिति रात्रिमिच्छति
 इति वाक्ये “अमाऽव्ययात् क्यन् च” ॥ ३।४।२३ ॥ क्यन् प्रत्यय,
 “दीर्घश्चिन्व ॥ ४।३।१०८ ॥ इ दीर्घत्वे, रात्रीयति इति क्पि,
 “अत” ॥ ४।३।८२ ॥ इति अलोपे “त्वो प्यव्यञ्जने” ॥ ४।४।१२१ ॥
 यलुकि सिद्ध रात्री, इति । क्षीराणि ‘अण्णिन्यादि अण्’,
 क्षीरमणति इत्येव शील यलुलमिति वाक्य, शेष यूथानिवत् । तथा
 टूत्तानि, दिवानि, सुखानि, शूराणि, तृणानि, स्तूलानि, सूत्रा-
 णि, दृढानि इत्येतानि सिद्धिमगु । अदानि तु अस्ते पञ्चम्या आ
 निवि सिध्यति । अजागा ‘कैर्मै शब्दे’ ‘गाइ गतौ’ इत्यस्य वा अत्यर्थ
 गायति गाते वा यडि, तन्लुपि “सन्यडश्च” ॥ ४।१।३ ॥ इति द्वित्य
 “ह्रस्व” ॥ १।१।३९ ॥ इति ऋम्बे, “गहोर्ज” ॥ ४।१।४० ॥ जत्वे,
 “आगुणा” ॥ ४।१।४८ ॥ आकारे, ह्यस्तया सित्रि, “अह् घाता”
 ॥ ४।४।२९ ॥ अडागमे, “सो रु ॥ २।१।७२ ॥ सस्य कृत्वे, “र पदान्ते”
 ॥ १।३।५३ ॥ इति विसर्गे अजागा इति सिद्धिमधान् । अरारा इति
 ‘राफ आदाने’ इत्यस्य, शेष पूर्ववत् ॥ ६ ॥

हस्तौ द्विवचन नेढ शोभनेऽपित्यमप्तमी ।

क्षीरस्येति न षष्ठीय त्याद्यन्त्य वायुरित्यपि ॥ ७ ॥

हसे हस्तने इत्यस्य हस्यादिति वाक्ये “तिक्कृतौ नास्ति”
 ॥ ५।१।७१ ॥ इति तिक्प्रत्यये “डिडौ” ॥ १।४।२५ ॥ इति
 डेर्हावादेशे द्वित्यन्तस्वरदिलोपे च सिद्ध हस्तारिति । शोभनेऽपि-
 त्यमप्तमी शोभना इपवो यस्य धनुपस्तन् शोभनेषु सशरमित्यथ, तत
 “अनतो लुप्” ॥ १।४।५९ ॥ मिलापे सिद्ध शोभनत्विति ।

क्षीरस्येति न पष्ठोयमिति क्षीरमिच्छतीति, “अमाऽन्ययात् ” ॥२॥
 १२३॥ क्यति, “अश्च लौल्ये” ॥ १२३११५ ॥ इति क्यन्प्रत्ययस्य
 सकारागमे “त्रिचार्थो धातुः” ॥३॥२३ ॥ इति धातुत्वे पञ्चम्या ही
 शक्ति, “लुगम्या-” ॥ २११११३ ॥ अलोपे “अत प्रत्ययाल्लुक्”
 ॥ १२३१८५ ॥ हेर्लोपे च क्षीरस्य इति रूप प्रतिष्ठामाप ॥ त्याग्रन्त
 वायुरित्यपि ‘वाक् गतिगन्धनयो इत्यस्य सप्तम्या युमि, “मा र
 ॥ २११७२ ॥ इति रुत्वे “र पदा-” ॥ १२३१५३ ॥ विमर्गादेरे च
 सिद्ध वायुरिति ॥ ७ ॥

दधिस्येति कथं माधु मधुस्येति तथा परम् ।

केनेत्येतदटान्तं स्यादपापा इत्यसुप्तया ? ॥ ८ ॥

दधीच्छतीति, मध्विच्छतीति वाक्ये शेषे क्षीरस्येतिवत्, “अश्च लौल्ये”
 ॥२३१११५॥ इति च प्रत्ययद्वन्द्व विधीयते, यदा अम् तदा “इवर्णादे”
 ॥ १२३२९ ॥ इत्यादिना यत्वे च द यस्य, मन्वस्य इति सिद्धम्,
 अपापि शेषे पूर्ववत्, अथवा ‘पोच् अन्तर्म्मणि इत्यस्य दधिशब्दस्य
 प्राक् रूपे पञ्चम्या ही “दिवादे इय” ॥ ३११७ ॥ इति शो “ओत
 इये” ॥ १२३१०३ ॥ इत्योकारलोपे “अत प्रत्य-” ॥ १२३१८५ ॥
 हेर्लोपे च सिद्ध दधिस्य, मधुस्य इति, यथापरमपि पूर्ववत् सिद्धम् ।
 केनेत्येतदटान्तम् क्व वारि तस्य इन केन, आमन्त्रे सौ “अदेत स्य”
 ॥ १२३१४४ ॥ सेलुकि च सिद्ध केनेति । अपापा इत्यसुप्तया
 इति न विशते चाप येपा ते अपापा इति सुगममेव, प्रकारान्तरैर्णान्य-
 पर्दि छुरिसते शब्दे इत्यस्य अन्यर्थ पदेत इति “व्यञ्जना-” ॥३॥१९॥
 इत्यादिना यद्धि, “सन्त्यश्च” ॥ १२३१३ ॥ इति द्वित्वे, “यञ्जनम्या-
 तादृक्” ॥१२३१४४॥ इत्यन्तव्यञ्जलोपे “आगुणा ॥२॥१२८॥ आ
 वारे ह्यमन्या सिद्धि, “अद् धा-” ॥ १२३१२६ ॥ अङ्ग
 ‘म म्वा च ॥ १२३१७९॥ इति सिद्धे लुकि न्य क्त्वे

लुग् दी- ' ॥१।३।४८॥ रलापे पूरस्य रस्य दीपत्वे रस्य विमगाद्ग
 सति अपापा इति प्रसिद्धिमाप ॥ एव गृधे , स्पर्धे , गर्ध्व यद्गुपि द्वित्वे
 "रिरो च लुपि" ॥४।८।१६॥ इति रागमे "आगुणा- ॥४।१।४८॥ दीपत्वे
 ह्यस्तन्या सिचि 'गह्वदयोदे-' ॥ २।१।७७ ॥ आदधतुध-
 "लघारुपा-" ॥ ४।३।४ ॥ गुण , "से रद्धा च रुवा" ॥ ४।३।७९ ॥
 इति मिचो लुपि धकारस्य कृत्वेऽवशेष पूर्ववन् अजर्घा , अनाना ,
 भपास्पा , इति रूपाणि सिद्धिमस्कात्सु , एवमन्यायपि रूपाणि ऊर्घा-
 नि ॥ ८ ॥

एतेषा कथमेकत्व वनानि ब्राह्मणेग्मी ।

बृक्षा पचन्ति येषा यान् वायुभ्य पार्थिवाः सुराः ॥ ९ ॥

'वन पण सभक्तौ पञ्चम्या आगि वि शवि समानाना-'
 ॥ १।२।१ ॥ दीपत्वे जनानीति सिद्धम् । ब्राह्मणैरिति 'इण् गतौ'
 इत्यस्य ह्यस्तन्या मिचि 'म्वरादेस्तासु-' ॥ ४।४।३१ ॥ इति वृद्धौ
 सो कृत्वे विसर्गादेशे सति तत आमन्त्र्याऽथ ब्राह्मण 'गतोऽस्यैत्यर्थ ।
 अमी इति 'अमद्रम अमनमम इति वाक्ये "भावाकर्त्रो"
 ॥ २।३।१८ ॥ इति ष्वि 'अमोऽकर्म्य-' ॥ ४।२।२६ ॥ वृद्धिप्रति
 पेधे अमोऽस्यार्नाति विमहे "अतोऽनेकस्वराग ॥ ७।२।६ ॥ इतानि
 "नाम्न -" ॥ ७।३।१० ॥ इत्यादिना प्रथमैकवचने "दीर्घहयान्-"
 ॥ १।४।४२ ॥ इत्यादिना तस्य लोपे "इनहन्-" ॥ ३।४।८७ ॥
 इत्यादिना उपात्ताकारस्य दीर्घत्व "नाम्नो नाऽनह ॥ १।१।९१ ॥
 इति ङकारस्य लापे अमोति सिद्धम् ॥ वृक्षा 'इति असूच्य क्षणे'
 इत्यस्य अस्यतीति वाक्ये ष्विपि तस्य लापे "अधातुविभक्ति-"
 ॥ ८।१।२७ ॥ इत्यादिना नामत्वे "नाम्न - ॥ २।८।९१ ॥ इत्यादिना
 प्रथमैकत्वे "भो रु" ॥ ३।१।७० ॥ सकारस्य कृत्व विसर्गादेशे च
 ततो वृक्षशब्दस्य आमन्त्र्यार्थस्य तस्य अ "समानानाम् ॥ १।२।१ ॥
 इति दीर्घत्व च वृक्षा इति सिद्धम् । पचन्ति इति 'हुपर्चाप् पाके'

इत्यस्य पचतीति वाक्ये “शत्रानशावेप्यति तु सस्यौ” ॥५१२२०॥
 इति शवृप्रत्यये, शवि, “लुगम्यादेत्यपदे” ॥ २११११३ ॥ इत्यलोपे,
 “अघातुदित” ॥ २११४२॥ इति ङीप्रत्यये, “श्यशव” ॥ २११११६॥
 इति नागमे, आमन्त्ये सौ, “नित्यादिद्विस्वराऽन्वर्थस्य ऋस्व”
 ॥ ११४४३ ॥ इति सिना सह ऋस्वत्वे पचन्तीति सिद्धम् । येषाम्
 इति ‘येषूद् प्रयज्ञे’ येष्यते इति “क्तेटो गुरोर्व्यञ्जनात्” ॥ ५१३
 १०६ ॥ इत्यप्रत्यय, “आत्” ॥ २१४१८ ॥ इति आप्, दीर्घे
 त्वे द्वितीयैकवचनमम्, “समानादमोऽत” ॥ ११४४६ ॥ इत्यमो
 ऽकारस्य लुक्, येषाम्, इति सिद्धम् । पष्ठपन्त तु सुगममेव । यान्
 इति ‘यान् प्रापणे’ यातीति वाक्ये शवृप्रत्यय, प्रथमैकवचनम्, “ऋदु-
 दित” ॥ ११४७० ॥ इति नागम, “दीर्घइयान्-” ॥ ११४४५ ॥
 इत्यादिना सेर्लुक् “पदस्य” ॥ २११८९ ॥ इति तलोप यान् इति,
 सिद्धम् । वायुभ्य* यथा अग्निभ्य । पार्थिवमस्यतीति किपि तस्य लोपे,
 समानदीर्घत्वे, प्रथमैकत्वम्, “दीर्घइया-” ॥ ११४४५ ॥ इत्यादिना तस्य
 लोपे, “सो रु” ॥ २११७२ ॥ इति सकारस्य रुत्वे विसर्गादेशे च
 पार्थिवाः इति । सुरा. इति ‘पुगूद् अभिपवे’ सुराशब्दस्य प्रागव-
 स्थानम्, “प सोऽष्टयैष्ठिवष्वक्” ॥ २१३९८ ॥ इति पस्य स, सुरा
 सुनोति इति किप् तस्य लुक्, “ऋस्वस्य त पितृति” ॥ ११४१११३ ॥ इति
 तागम, सुरासुतमाचष्टे “णिञ् बहुलम्”- ॥ ३१४४२ ॥ इत्यादिना
 णिञ्प्रत्यय, “व्यन्त्यस्वरादे” ॥ ७१४४३ ॥ अन्त्यस्वरलोपे सुरासयतीति
 किप्, “णेरिति” ॥ ११४१८३ ॥ इति णेर्लोपे, क्विब्लोपे, नामत्वे, प्रथ-
 मैकवचने, “दीर्घइयान्” ॥ ११४४५ ॥ इत्यादिना तस्य लोपे, “सो रु”
 ॥ २११७२ ॥ इति सस्य लोपे, रुत्वे विसर्गादेशे च सुरा इति सिद्धम् ॥ ११॥

शेषाणि पूर्वाणि समान्यजाना

फलानि मूलानि हलान्यगूनाम् ।

अभ्राणि नीलानि दलान्यतस्य

शूलानि कृलानि तटान्यपापाः ॥ १० ॥

पूर्वस्मिन् इह षड्यमाणे च श्लोके प्रथमा द्वितीयादिषु बहुवचना
न्तप्रतिरूपकाणि एकवचनान्तानि कथं भवन्ति ? , यद्यमत्र श्रूम - 'कप
शिपेति शिप' पञ्चम्या आनिवि, शपि, "टघारुपान्त्यस्य" ॥१४३॥
४॥ इति गुणे, समानदीर्घत्वे "रपृवर्णो" ॥ २१३॥६३ ॥ इत्यादि
ना णत्वे, शेषाणि इति सिद्धम् । पूर्वाणि समानि इति 'पूर्वं पय मर्व
पूरणे' 'पम एम चैठये' भादां परस्मैपदितौ, "प सोऽप्ये" ॥२१३॥
९८॥ इत्यादिना परस्य स शेष पूर्ववत् । अजानाम् इति 'ज्ञान्
अवरोधने' ह्रस्वया अम्, "प्रयादे" ॥ ३१४॥७९ ॥ भाप्रत्यय
"जा ज्ञानोऽत्यादौ" ॥१४१॥१०४॥ इति जादेश, अडागम, समान
दीर्घत्वम्, अजानामिति सिद्धम् । फलानि, मूलानि, हलानि
इति 'फल निष्पत्तौ' 'मूल प्रतिष्ठायाम्', 'हल विलेपन' शेष पूर्वा
णिवत् । अगूनाम् इति नञ्पूर्वस्य गोशब्दस्य न विद्यते गौर्यपा से
अगवस्तेषामगूनाम्, "गोश्चान्ते" ॥ २१४॥९६ ॥ इत्यादिना ह्रस्वत्वे
पठ्या आम् "ह्रस्वापश्च" ॥ ११४॥३० ॥ इत्यामो नाभि, "दीर्घो
नाभिः" ॥ ११४॥४७ ॥ इत्यादिना, दीर्घत्वम्, इत्थं बहुवचनात्
सिध्यति, द्विवचनात्स्तु 'शुन् पुरिपोत्सग' शुवाहि स्म इति,
"गत्यर्थाऽकर्मक" ॥ ५११॥११ ॥ इत्यादिना कर्तरि क्त्वे "दुगोरू च
॥ ४१२॥७७ ॥ इति क्ततकारस्य नत्वे, धातोरूकोरे च ततो नञ्समासे
स्त्रियामपि, इयमेकवचनान्त सिद्धम् । अभ्राणि, नीलानि, दलानि
इति 'अभ्र वभ्र मभ्र गतौ', 'नील वण', 'दल विफला विशरणे', पञ्चम्यादि
शेष पूर्ववत् ॥ अतस्य, इति अतसीशब्दस्य प्रथमावहुवचनात्तस्य,
आशङ्का इह त्वैकवचनात्ते ऋषां, 'तसू दसूच् क्षय' ह्रस्वन्त्या सिव्
"दिवादे इय" ॥३१४॥७२॥ इति इयप्रत्यय, अडागमे, "सो र'
॥२११॥७२॥ इति सस्य रुत्वे, विसर्गादेशे च अतस्य इति सिद्धम् ।

शूलानि, कूलानि, तटानि इति 'शूल रजाया', 'कूल आवरणे', 'तट समुन्द्राये', आनिवादि पूर्ववत् । अपापा इति यद्भुजन्त पूर्व वत् ॥ १० ॥

सुखानि शीलानि नखान्यसाम्ना

खलानि पापानि बलान्यचर्चा ।

पुराणि वर्षाणि मठान्यमीना

घनानि सर्वाणि बिलान्यपा च ॥ ११ ॥

कथमेकत्वमिति वर्तते ? सुखानि इति सुख दुःखण् तत्क्रियाया म्' इत्यस्य "चुरादिभ्यो णिच्" ॥३१४१७॥ "अत" ॥४१३८२॥ इत्य कारलोपे सुखयतीति वाक्ये अच्चि, "णिरनिटि" ॥४१३८३॥ इति णिञ्जुकि, सुग्मिवाचरतीति वाक्ये, "कर्तुं क्विप्-" ॥३१४२५॥ इति क्विप्, तस्य लोपे, "क्रियार्थां धातु" ॥३१३३॥ इति धातुत्वे पञ्चम्या आनिधि, शवि, समानदीघत्वे च सुग्मानि इति सिद्धम्, अथवा शोभना खानयो यत्र कुले इति विग्रहे प्रथमैकवचने, 'अनतो लुप्' ॥३१४५९॥ इति तस्य लोपे, यद्वा सुग्मानयति यत्कुल क्विपि तस्य लोपे, "ह्रीने" ॥३१४९७॥ इति ह्रस्वे इति शेष पूर्ववत्, एव प्रकारत्रयेण सुखानि इति सिद्धम् चतुर्थस्तु सुखेन अनिति इत्यत्र शीलमिति पूर्वोक्तमेव । शीलानि, नखानि 'इति शील समाधौ', उग्र नख इत्यादिना गत्यर्थो नख धातु, आनिवादि पूर्ववत् । असाम्ना' इति न विद्यते साम्ना गलकम्बलो येषां ते तथा प्रथमा, इति बहु वचने सिद्धयति, इह तु प्रकृत तदुच्यते 'ष्णाद् शौचे' "प सोऽष्ट्रै ॥२१३१९८॥ इत्यादिना पकारस्य सकार, 'निमित्ताभावे नैमित्तिकस्याप्यभाव', इति ण्कारस्य नकार, अत्यर्थं स्थाति इति "व्यञ्जनादे" ॥३१४९॥ इत्यादिना यकि, तस्य लुपि, "सन्यहश्च" ॥४११३॥ इति द्वित्वे, "व्यञ्जनस्नानावेर्लुक्" ॥४११४४॥ इति लुकि,

ह्रस्व ” ॥४११३९॥ इति पूर्वस्य ह्रस्वत्वे, “आगुणावन्यादे ” ॥४१
 १४८॥ इति अकारस्याकारे ह्यरानी सिव्, “अह् घातोरादि ” ॥४१
 ४२९॥ इत्यडागमे सो रे, रेफस्य विसर्गे च असास्त्रा इति सिद्धम् ॥
 रल्लानि इति ‘रल सचय पञ्चम्यन्त । ‘पा पाने’ ‘पाक् रक्षणे’
 च यद्भ्रुवन्त, पञ्चम्या आनिवि समानदीर्घत्वे च पापानि इति
 सिद्धम् । ‘वल् प्राणने’ आनिवि रल्लानि । अचर्चाः इति ‘चर्चण्
 अध्ययने’ चचन चर्चा “र्भापिभूपि’ ॥ ५३१०९ ॥ इत्यादिनाऽडि,
 “आत् ” ॥ २१४१८ ॥ इत्यापि, समानदीर्घत्वे, न विद्यते चर्चा
 पाठविशेषो येषां ते तथा इति प्रथमा बहुवचनान्तम्, इह त्वेकवचनान्तम्
 तन्न कथम्?, इयुच्यते चर्चा इवाचरति “कर्तुं क्विप् ’ ॥३१४२५॥
 इति क्विपि, तस्य लोपे ‘क्रियाया धातु ” ॥३१३३॥ इति धातुत्वे,
 ह्यस्तन्या मिवि, अडागमे, शवि, समानदीर्घत्वे, सस्य क्त्वे, विस
 र्गादेशे च सति अचर्चा इति सिद्धम् । पुराणि, वर्षाणि, मठानि
 इति ‘पुरन् अग्रगमने पञ्चम्या आनिवि, “ तुदादे श ’ ॥३१४१८१॥
 इति शे समानदीर्घत्वे, “रपृवणा ” ॥२३३६३॥ इत्यादिना ण्वे
 पुराणि इति सिद्धम् । ‘जिपू विपू मिपू निपू वृपू वृपू सेचने आनिवि,
 शवि “ लघोरुपात्यस्य ” ॥४१३४॥ इति गुणे शेष पूर्ववत्
 वर्षाणि इति सिद्धम् । मठानि इति ‘मठ मद निवासयोश्च इति
 शेष पूर्ववत् । अमीना, इति न विद्यते मीना येषु तडागेषु ते अमीना
 इति बहुवचनान्तम्, एकत्व तु प्रकृतम्, तत् कथ्यते-‘मीगुल् हिसायाम्,’
 ह्यस्तन्या सिवि “क्रयादे ” ॥३१४१७९॥ इति इनाप्रत्ययेऽडागमे मस्य
 क्त्वे विसर्गादेशे च सिद्धममीना इति । घनानि इति घन इवाचरति
 कर्तुं क्विपि तस्य लोप, क्रियार्थो धातुत्वे, पञ्चम्या आनिवि शवि
 समानदीर्घत्वे च घनानि इति सिद्धम् । सर्वाणि घनानिवत् । ‘विलन्
 भेदने आनिवि शवि विलानि इति सिद्धम् । अपामिति पृष्ठाबहु-
 वचने नाशङ्का, केवलमेकवचनान्त साध्यते-नन्वेव ‘पाप् रक्षणे,’ ह्यस्त-

न्या अम्, समानदीर्घ, अडागमे, अपामिति भिद्धम्, अथवा 'पा पाने'
अद्य०अम्, सिच्, 'पिन्' ॥४१३६६॥ इत्यादिना तस्य लुप्, न धेद्,
शेष पूर्ववत् । चकारोऽनुक्तसमुच्चयार्थस्तेन अनुक्तमपि समुच्चयते इति
भवतीत्याद्यन्त शतृप्रत्यये सप्तम्यैकवचनान्त डीप्रत्ययान्त च आ
मन्त्र्ये सौ, "नित्यदिद्विस्वराम्ब" ॥११४४३॥ इत्यादिना मिना सह
ऋस्रत्वे इत्थकार भवतीति पद सभवति, तथा अन्येऽप्येवजातीयस्वरूपा
बुद्ध्याऽनुसर्तव्या ॥ ११ ॥

अधीये नोपसृष्टस्य शक्यतीत्यस्य साधुता ।

जागर्तीति न जागर्तेरुच्यतीत्यस्य साधुता ॥१२॥

अधीये इति 'इङ्क् अध्ययने' वर्तमाने ए, अध्युपसर्गोपसृष्टम्, ततो
"धातोःरिक्वणो" ॥१११५०॥ इति इयादेशे अधीये इति सिध्यति,
विपर्यये तु 'धीङ्क् अनादरे' ह्यस्तन्या इ, "दिवादे श्य" ॥११४७२॥
इति श्ये, "अवर्णस्ये" ॥११२६॥ इत्यादिना अकारस्य इकारेण सह
एकारेऽडागमे च अधीये इति सिद्धम् । शक्यतीत्यस्य साधुता
'शकल्ड शक्तौ वर्तमाना ते, क्ये शक्यते इति भाव्यम्, विपर्ययरूप तु
'शर्काच् सपणे, इत्यस्य वर्तमाना तिच्, श्ये शक्यति इति । जागर्तीति
न जागर्तेरिति 'जागृक् निद्राक्षये' वर्तमाना तिच्, गुणे जागर्ति रूपम्,
धात्वन्तरस्य कथमुच्यते ?- 'गृन् निगरणे' इत्यस्य गार्हित निगिरतीति
षाक्ये "गृलुपसद-" ॥११४१२॥ इत्यादिना यङि तस्य लुपि, "सन्त्य
ऋश्च" ॥४११३॥ इति द्वित्वे, "ऋस्व" ॥४१३९॥ इति पूर्वस्य ऋ-
स्वत्वे, "ऋतोऽन्" ॥४१३८॥ इति अ, "गहोर्ज" ॥४१४०॥ इति
गम्य ज, "आगुणावन्यादे" ॥४१४८॥ इति अकारस्याकारे, व०ति,
गुणे, जागर्तीति सिद्धम् । उच्यतीत्यस्य साधुता 'वचक् भाषणे'
व०ति, "क्य शिति" ॥११४७०॥ क्ये "यजादिवचे किति" ॥४११९॥
इति घ्यृन्, उच्यते इति प्राप्नोति, उच्यतीति यथा सभवस्तथोच्यते-
'उचच् समवाये' व०ति, "दिवादे श्य" ॥११४७२॥ इति श्ये
उच्यतीति सिद्धम् ॥ १२ ॥

ह्रस्व " ॥४११३९॥ इति पूर्वस्य २
 १४८॥ इति अकारस्याकारे ह्रस्वनी
 ४१२९॥ इत्यडागमे सो रे, रेफस्य
 खलानि इति 'रल मचये ५
 च यद्बहुवचनं, पञ्चम्या आनिवि
 सिद्धम् । बल प्राणने' आनिवि बल
 अध्ययने' चर्चन चर्चा "भीषिभूषि
 "आत्" ॥ २१४१८ ॥ इत्यापि,
 पाठविशेषो येषां ते तथा इति प्रथमान्त
 तत कथम्?, इत्युच्यते चर्चा इवाचर
 इति क्विपि, तस्य लोपे "त्रियाथी
 ह्रस्वन्या सिवि, अडागमे, शवि, स्
 गदिशे च सति अचर्चा इति सिद्ध
 इति 'पुरतू अग्रगमने पञ्चम्या आ
 इति शे, समानदाघत्वे, "स्पृवण
 पुराणि इति सिद्धम् । 'जिपू विपू
 शवि " लघोरुपान्त्यस्य " ॥
 वर्षाणि इति सिद्धम् । मठानि
 शेष पूर्ववत् । अमीना इति न
 इति बहुवचनान्तम्, एकत्व तु प्र
 ह्रस्वन्या सिपि "त्रयादे" ॥
 हत्वे विसर्गादेशे च सिद्धममीन
 क्तु क्विपि तस्य लोपे, क्रिय
 समानदाघत्वे च घनानि इति
 भेदने आनिवि शवि निन्ना
 वचने ताशङ्का, कवलमेकवचनान्

न्या अम्, समानदीर्घ, अडागमे, अपामिति सिद्धम्, अथवा 'पा पाने'
अद्य०अम्, मिच्, 'पिय' ॥४१३।६६॥ इत्यादिना तस्य लुप्, न चेद्,
शेष पूर्ववत् । चकारोऽनुक्तसमुच्चयार्थस्तेन अनुक्तमपि समुच्चयते इति
भवतीत्याद्यन्त शृप्रत्यये सप्तम्येकवचनान्त डीप्रत्ययान्त च आ
मन्ध्ये सौ, "नित्यदिद्द्विस्वराम्भ" ॥१।४।४३॥ इत्यादिना सिना सह
ऋस्त्वत्वे इत्थकार भवतीति पदं संभवति, तथा अन्येऽप्येवजातीयस्वरूपा
बुद्ध्याऽनुसर्तव्या ॥ ११ ॥

अधीये नोपसृष्टस्य शक्यतीत्यस्य साधुता ।

जागर्तीति न जागर्तेरुच्यतीत्यस्य साधुता ॥१२॥

अधीये इति 'इङ्क अध्ययने' वर्तमाने ए, अध्युपसर्गोपसृष्टम्, ततो
'धातोर्बिबर्णो' ॥१।१।५०॥ इति इयादेशे अधीये इति सिध्यति,
विपर्यये तु 'धीङ्च् अगादरे' ह्यस्तन्या इ, "दिवादे इय" ॥१।४।७२॥
इति श्ये, "अवर्णस्ये" ॥१।२।६॥ इत्यादिना अकारस्य इकारेण सह
एकारेऽडागमे च अधीये इति सिद्धम् । शक्यतीत्यस्य साधुता
'शकलद् शक्ती वर्तमाना ते, क्ये शक्यते इति भाव्यम्, विपर्ययरूपं तु
'शर्काच् मपणे, इत्यस्य वर्तमाना तिङ्, श्ये शक्यति इति । जागर्तीति
न जागर्तेरिति 'जागृन् निद्राक्षये' वर्तमाना तिङ्, गुणे जागर्ति रूपम्,
धात्वन्तरस्य कथमुच्यते ?- 'गृत् निगरणे' इत्यस्य गर्हित निगिरतीति
वाक्ये "गृलुपसद्" ॥१।४।१२॥ इत्यादिना यङि तन्म्य लुपि, "सन्म्य
ङ्भ्य" ॥४।१।३॥ इति द्वित्वे, "ऋस्व" ॥४।३।३९॥ इति पूर्वस्य ऋ-
स्त्वत्वे, "ऋतोऽन्" ॥४।१।३८॥ इति अ, "गहोर्ज" ॥४।१।४०॥ इति
गस्य ज, "आगुणावन्यादे" ॥४।१।४८॥ इति अकारस्माकारे, व०ति,
गुणे, जागर्तीति सिद्धम् । उच्यतीत्यस्य साधुता 'वचक भाषणे'
व०ते, "क्य शिति" ॥३।४।७०॥ क्ये "यजादिवचे किति" ॥४।१।९॥
इति व्युत्त, उच्यते इति प्राप्नोति, उच्यतीति यथा संभवस्तथोच्यते-
'उचच् समराये' व०ति, "दिवादे इय" ॥३।४।७२॥ इति श्ये
उच्यतीति सिद्धम् ॥ १२ ॥

ह्रस्व ' ॥४११३९॥ इति पूर्वस्य ह्रस्वत्वे "आगुणावन्त्यादे" ॥४१
 ८१८॥ इति अकारस्याकारे ह्रस्वनी सिव्, "अह् धातोरादि" ॥४१
 ४१२९॥ इत्यडागमे सो रे, रेफस्य विसर्ग च असाप्ता इति सिद्धम् ॥
 यल्लानि इति 'यत् मचये पञ्चम्यन्त । 'पा पान' 'पाक् रक्षणे'
 च यह्लुगन्त, पञ्चम्या आनिवि समानदीर्घत्व च पापानि इति
 सिद्धम् । यल प्राणने' आनिवि यल्लानि । अचर्चा इति 'चर्चण
 अध्ययने' चर्चन चर्चा "भीषिभूषि" ॥५१३१०९॥ इत्यादिनाऽङि,
 "आत्" ॥ २१४१२८ ॥ इत्यापि, समानदीर्घत्वे, न विद्यते चर्चा
 पाठविशेषो येषां ते तथा इति प्रथमागुवचनात्तम्, इह एकवचनात्तम्,
 तन् कथम्?, इत्युच्यते चर्चा इवाचरति "कतु म्बिप्" ॥३१४२५॥
 इति म्बिपि, तस्य लोपे "क्रियार्थो धातु" ॥३१३३॥ इति धातुत्वे,
 ह्रस्व-या सिवि, अडागमे, शनि, समानदीर्घत्वे, सस्य कृत्वे, विस-
 र्गादेशे च सति अचर्चा इति सिद्धम् । पुराणि, वर्षाणि, मठानि
 इति 'पुरत् अप्रगमने पञ्चम्या आनिवि, "तुदादे श" ॥३१४८१॥
 इति शे, समानदीर्घत्वे, "रपृवर्णा" ॥२१३१६३॥ इत्यादिना णत्वे
 पुराणि इति सिद्धम् । 'जिपू विपू मिपू निपू पृपू शृपू मेचने आनिवि,
 शवि "लघोरुपान्त्यस्य" ॥४१३१४॥ इति गुणे शेष पूर्ववत्
 वर्षाणि इति सिद्धम् । मठानि इति 'मठं मद् निवासयोश्च इति
 शेष पूर्ववत् । अमीना इति न विद्यन्त मीनायेषु तडागेषु ते अमीना
 इति बहुवचनात्तम्, एकत्र तु प्रकृतम्, तत् कथ्यते 'मीगूश् हिंसायाम्,
 ह्रस्व-या सिवि "क्रयादे" ॥३१४१७९॥ इति इनाप्रत्ययेऽडागमे, सस्य
 रत्वे विसर्गादेशे च सिद्धममीना इति । घनानि इति घन इवाचरति
 कर्तुं म्बिपि तस्य लोपे, क्रियार्थो धातुत्वे, पञ्चम्या आनिवि शवि
 समानदीर्घत्वे च घनानि इति सिद्धम् । सर्वाणि घनानिक्त् । 'विलन्
 भेदने' आनिवि शवि विलानि इति सिद्धम् । अपामिति षष्ठीगु
 वचने नाशङ्का, केवलमकवचनान्त साध्यते-न वन्न 'पाक् रक्षणे,' ह्रस्व

न्या अम्, समानदीर्घ, अडागमे, अपामिति सिद्धम्, अथवा 'पा पाने'
अद्य०अम्, सिच्, 'पिप' ॥४१३।६६॥ इत्यादिना तस्य लुप्, न चेद्,
शेष पूर्ववत् । चकारोऽनुक्तसमुच्चयार्थस्तेन अनुक्तमपि समुचीयते इति
भरतीत्याद्यन्त शतृप्रत्यये सप्तम्येकवचनान्त ङीप्रत्ययान्त च आ-
मन्ये सो, "नित्यदिद्द्विस्वराम्ब" ॥१।४।४३॥ इत्यादिना सिना सह
ऋस्वत्वे इत्थकार भरतीति पद् सभवति, तथा अन्येऽन्येऽजातीयस्वरूपा
बुद्ध्याऽनुसर्तव्या ॥ ११ ॥

अधीये नोपसृष्टस्य शक्यतीत्यस्य साधुता ।

जागर्तीति न जागर्तेरुच्यतीत्यस्य साधुता ॥१२॥

अधीये इति 'इङ्क् अध्ययने' वर्तमाने ए, अध्युपसर्गोपसृष्टम्, ततो
"धातोःरिवर्णा" ॥२।१।५०॥ इति इयादेशे अधीये इति सिध्यति,
विपर्यये तु 'धीङ्क् अनादरे' ह्यस्यन्या इ, "दिवादे श्य" ॥३।४।७२॥
इति श्ये, "अवणस्ये-" ॥१।२।६॥ इत्यादिना अकारस्य इकारेण सह
एकारोऽडागमे च अधीये इति सिद्धम् । शक्यतीत्यस्य साधुता
'शक्त्स् शक्तौ वर्तमाना ते, क्ये शक्यते इति भाव्यम्, विपर्ययरूप तु
'शर्कोच् मपणे, इत्यस्य वर्तमाना तिच्, श्ये शक्यति इति । जागर्तीति
न जागर्तेरिति 'जागृन् निद्राक्षये' वर्तमाना तिच्, गुणे जागर्ति रूपम्,
धात्वन्तरस्य कथमुच्यते ?- 'गृत् निगरणे' इत्यस्य गार्हित निगिरतीति
षान्ये "गृत्पसद-" ॥३।४।१२॥ इत्यादिना यद्दि तस्य लुपि, "सन्य
ञञ्" ॥४।१।३॥ इति द्वित्वे, "ऋस्व" ॥४।१।३९॥ इति पूर्वस्य ऋ
स्वत्वे, "कतोऽत्" ॥४।१।३८॥ इति अ, "गहोर्ज" ॥४।१।४०॥ इति
गस्य ज, "आगुणात्रन्यादे" ॥४।१।४८॥ इति अकारस्याकारे, व०ति,
गुणे, जागर्तीति सिद्धम् । उच्यतीत्यस्य साधुता 'वचक भाषणे'
व०ति, "क्य शिति ॥३।४।७०॥ क्ये "यजादिवचे किति ॥४।१।९॥
इति धृत्, उच्यते इति प्राप्नोति, उच्यतीति यथा सभवस्तथोच्यते-
'उचच् समत्राये' व०ति, "दिवादे श्य." ॥३।४।७२॥ इति श्ये
उच्यतीति सिद्धम् ॥ १२ ॥

१।११३॥ इत्यन्तेऽपेऽडागमे च अश्वमिति सिद्धम् । अस्य इति 'असूच्
 क्षेपणे शेषे यस्येतिच् ॥ शेलु श्रेष्ठाऽन्तरु, विभीतक अक्ष, वेणु
 वश, स्याद्यन्ता सिद्धा, स्याद्यन्ताश्च कथम् ?, इत्युच्यन्ते- 'पल फल
 शल गतौ' प०उस् 'अनादेशादे - ॥४।१।२४॥ इत्यादिना उपान्यासा
 रस्य एत्वे, सम्य रत्वे विसर्ग च शेलु, इति सिद्धम् । विभीतक
 इति 'विभीक् भय व०तम्, "ह्य शिति" ॥४।१।२२॥ इति द्वित्वम्,
 "ऋम् " ॥४।१।२९॥ इति पूर्वस्य ऋम्, "द्वितीयतुर्ययो " ॥४।१।४२॥
 इत्यादिना भस्य व, कुत्सितत्वविपश्चाया "त्यादिसर्वादे " ॥७।३।२८॥
 इत्यादिनाऽन्त्यस्वरात्पूर्वोऽरु, सस्य रत्वे विसर्गे च विभीतक इति
 सिद्धम् । अण् रण इत्यादौ षण् शब्दे शेष शेलुरितिवत्सिद्धम् ।
 पञ्चेत इति 'पचुह् व्यर्त्नीकरणे' "उदित स्वरात्तोऽन्त " ॥४।४।८४॥
 इत्यन्तस्वरात्परो नकार व०आते शच्, आतामाते " ॥४।२।१२२॥
 इत्यादिनाऽऽकारस्यकार, "अवर्णस्य" ॥१।२।६॥ इत्यादिना एकारश्च
 पञ्चेते इति सिद्धम् । स्म इति 'असूक् भुवि व०मम्, "आस्योर्लुक्'
 ॥४।२।९०॥ इत्यकारलोपे सस्य रत्वे विसर्गे च स्म इति सिद्धम् ।
 'ऋश् गतौ' प०आनिवि "ऋषादे " ॥३।४।७८॥ इत्यादिना आप्रत्यये
 'प्वादेर्ह्रस्व " ॥४।२।१०५॥ इति ऋस्वे, "रपृवर्णा ॥२।३।६३॥
 इति आप्रत्ययस्य णत्वे समानदीर्घत्वे ऋणानि इति सिद्धिमघान् ॥
 च समुच्चये तेन 'असूच् क्षेपणे' 'यसूच प्रयत्ने,' 'तसू दसूच् उपक्षये,'
 फस् गतौ, आर्शा ऽक्यास्, अस्या, यस्या, तस्या, दस्या,
 फस्या इति ॥ १४ ॥

एकस्य कस्य धातो स्यात्त्यादौ रूपचतुष्टयम् ।

पर्वाणि पर्वत पर्व पर्वतोऽपूर्वमेव च ॥ १५ ॥

'पूर्वं पर्वं मर्वं पूरणे प०आनिवि, शवि, समानदीर्घत्वे, णत्वे पवाणि
 इति सिद्धम् । पर्वतम् इति पर्वधातु पञ्चमी०तम् शवि पवतमिति
 सिद्धम् । पर्वति पर्वधातु पञ्चम्या ह्री, शवि "अत प्रत्ययाल्लुक्"

॥४१२।८५॥ पर्व इति सिद्धम् । तसि तु पर्वत्र* इति । पूर्वधातोस्तु
 ह्र०अम्बि, शवि "लुगस्यादेत्यपदे" ॥२।१।११३॥ इत्यलोपेऽडागमे च
 अपूर्वमिति सिद्धम् । त्यादौ रूपचतुष्टय सिद्धम् । च समुच्चये, तेन
 "जल घाले" प० आनिवि शवि समानदीघत्वे च जलानि इति
 सिद्धम् । रूपत्रय तु "वाक् गति गन्धनयो " इत्यस्य क्रमेण वर्तमाना
 यास्तसि, पञ्चम्या द्विवचने तु, वातः, वात, वात, इति सिद्धम् ।
 "प्राक् पूरणे" इत्यस्य व० तसि प्रात, इति सिद्धम् । श्याम इति
 "शोच् तक्षणे" व० मसि श्ये "ओत श्ये" ॥४।२।१०३॥ इत्यो
 कोरलोपे "मन्यम्या " ॥ ४।२।१०३ ॥ इत्यकारस्याकारे सिद्ध
 श्याम इति । अध्यायः, "ध्वै चिन्तायाम्", ह्र० सिवि शवि आयादेशे
 अडागमे च सिद्धमध्याय इति ॥ "ऊतृदृपी हिंसाऽनादरयो " ह्र० सिव्
 "रुधा खराच्छनो नलुक् च" ॥३।४।८२॥ इति नकारागम, "से
 रुद्धा च रुवा" ॥४।३।७९॥ इति सिव्लुक्, दस्य रुत्व, रेफविसर्गा
 देश, णत्वम्, अतृण इति सिद्धम् । चन्द्र इवाचरति आदित्य इवाचरति
 "कर्तु विप्" ॥३।४।२५॥ इति क्विप्, तस्य लोपे, "क्रियार्थो धातु '
 ॥ ३।३।३ ॥ इति धातुत्वे प० हौ शवि " लुगस्यादेत्यपदे" ॥
 २।१।११३ ॥ इत्यकारलोपे "अत प्रत्ययाल्लुक्" ॥ ४।२।२५ ॥
 इति हेर्लुकि चन्द्र, आदित्य इति प्रयोगद्वय सिद्धम् । तथा 'णल
 गन्धे " " पाठे धात्वादेशो न " ॥२।३।९०॥ इति णस्य न, ह्र०
 सिवि अडागमे, सस्य रुत्वे- विसर्गादेशे च अनल इति सिद्धम् ।
 "क्षर सचलने' ह्र०अम्, शवि पूर्ववद् अक्षरम्, इति सिद्धम् ॥१५॥

अशोकोऽनौस्तथा वातादश्रीणामरुणोऽवनम् ।

वनानि स्मोऽखिल यानि शुभानि चरणानि च ॥१६॥

। अशोक इति अशोकवृक्ष, अत्र "शुक गतौ" ह्र० सित्रि, "लपो
 रूपान्त्यस्य" ॥४।३।४॥ इति गुणेऽडागमे, सस्य रुत्वे विसर्गा

देणे च अशाफ इति सिद्धम् । अनौ. इति न नौ अनौरिति प्रथमा
 तम्, विषययेतु “णुक् स्तुतौ” इत्यस्य “पाठे धात्वादर्णो ण ’ ॥ २।३।
 ९७ ॥ इति णस्य ने, ह्यसिचि, “उत और्विति व्यञ्चनेऽङ्गे ”
 ॥ २।३।५९ ॥ उकारस्य आकारेऽङ्गागमे सस्य रुत्वे विसर्गे च अनौ
 रिति सिद्धम् । वातात् इति ह्यस्य त तु सुगमम्, अत्र तु “वाक्
 गतिगन्धनयो इत्यस्य प०तुव्, “आशिषि तुद्योस्तावद्” ॥
 ४।२।३१९ ॥ इति वातङ्गादेश वातादिति सिद्धम् । अश्रीणाम्
 इति न विद्यत श्रीर्येषामिति पष्टयन्त तु सुगमम्, अपर तु “श्रीगत् पाके ’
 ह्य० अम्बु “कन्यादे ’ ॥३।४।७९॥ इति आ, समानदीर्घत्वमङ्गागमो णस्य,
 तत सिद्धमश्रीणामिति । अरुण इति प्रथमान्तम्, अन्यत्र तु “रुषी
 आवरणे” इत्यस्य ह्यसिचि “ रुधा स्वरान्ङो नलुक् च” ॥३।४।८२॥
 इति अप्रत्यय णत्वम्, “से रद्धा च रुवा” ॥४।३।७९॥ इति दस्य रुत्व
 सिचो लोप, रेफविसर्गादेशाऽङ्गागमेऽरुण इति सिद्धम् । अवनम्
 इति न विद्यते वनमिति, अर्धातो “रम्यादिभ्य क्तरि ॥५।३।१२६॥
 इत्यनटि प्रथमान्तम्, त्याद्यत च “वन षणसभत्तौ ’ इत्यस्य ह्य० अम्बि
 शधि, “लुगस्यादेत्यपदे” ॥२।१।११३ ॥ इत्यकारलुकि अङ्गागमे चाऽव
 नमिति सिद्धम् । वनानि इति अत्रापि वनधातु, प० आनिवि
 समानदीर्घत्व वानानीति सिद्धम् । स्म इति स्यत्तम्, व० मस्
 “ आस्त्योलुक् ॥४।२।९०॥ इत्यकारस्य लोप सिद्ध स्म इति ।
 अखिलम् इति खिलमिवाचरम्, “कर्तुं किप् ’ ॥३।४।२५॥ तस्य
 लुक् ह्य० अम्बु, शधि “ लुगस्यादेत्यपदे ” ॥२।१।११३॥ इत्यकारलोपे
 ऽङ्गागमेऽखिलमिति सिद्धम् । यानि इति “याद् प्रापणे’ इत्यस्य प०
 आनिवि समानदीर्घत्वे च सिद्ध यानीति ॥ “शुभ शुम्भत् शोभ र्थे
 इत्यस्य पञ्चमी आनिवि “तुदादे श ” ॥३।४।८॥ इति शे,
 ‘ मुचादित्फ-’ ॥४।४।९९॥ इति नागमे, “नो व्यञ्चनस्यानुदित ”
 ॥४।२।४५॥ इति नलोपे समानदीर्घत्वे च शुभानि इति सिद्धम् ।
 रणानि इति अणरणेति ढण्डकधातु, पञ्चम्यादि पूर्ववत् रणानि इति
 सिद्धम् ॥ १६ ॥

सास्त्रायाऽकृशः, अताता अमर्मा अत्रटोऽनृणाम् ।
वेप रेफ रवेऽपेपरदोधूर्तानिल कुतः ॥ १७ ॥

एते जमन्तसदृशा - सास्त्राया अकृशोऽताताऽममा इति । सास्त्राया इति अनडुहो गलकम्बलपर्याय पप्रपन्त, क्रिया तु "ष्णाक् शौचे" इत्यस्य, "प सोऽष्टौ ॥२।३।९८॥ इत्यादिना पस्य स, नि भित्ताभावे नैमित्तिकस्याप्यभाव इति णस्य नत्वेऽत्यर्थं स्मार्तीति यद्धि, तस्य लोपे "सन्यडश्च" ॥४।१।३॥ इति द्वित्वेऽनादिव्यञ्जनलुकि "ऋम्ब" ॥४।१।३९॥ इति ऋस्यत्वे "आगुणावन्यादे" ॥ ४।१।४८॥ इति पूर्वस्य दीर्घत्वे, सप्तम्यो यासि सास्त्राया इति सिद्धम् । अकृशः इति नन्वा समासे सिद्धपति, क्रिया तु "कृशच् तनुत्वे" अद्य०सि "लदिद्-" ॥३।४।६४॥ इत्यादिनाऽडि अडागमे च अकृश इति सिद्धम् । अताता इति न विद्यते तातो येषां ते अताता, क्रिया तु "तर्दि हिंसायाम्" इत्यस्य यद्धि तस्य लोपे द्वित्वेऽनादिव्यञ्जनलोपे "आगुणावन्यादे" ॥४।१।४८॥ इत्यस्य आकारे च ह्य०सिवि "से स्था च रुर्वा" ॥४।३।७९॥ इति दस्य रुत्वे सिचो लोपे "रोरे लुक्" ॥ १।३।४१॥ इत्यादिना रेफस्य लोपे पूर्वस्य दीर्घत्वे वाऽडागमेऽताता इति सिद्धम् । अमर्मा इति न विद्यते मर्म यासामिति विग्रहे "ताभ्या वाप् डित" ॥४।२।१५॥ इति डाप् प्रथमावहुवचने रूपम्, क्रिया तु "चृद्ग सक्षोदे" इत्यस्य शेष पूर्ववत्, केवल द्वित्वे कृते "रिरौ च लुपि" ॥४।१। ५६॥ इति रुरागमे, मूलघातोस्तु उपान्त्यस्य गुणे तिद्धममर्मा इति ॥ अवट इति न वटोऽवटो गर्त, क्रिया तु "वट वेष्टने" इत्यस्य ह्य०सिवि शवि । अनृणाम् इति न नरोऽनर इत्यादि, क्रिया तु "नृश् नये" ह्य० अम्ब, मयादे आऽडागमे, प्वादेर्ह्रस्वोऽनृणामिति सिद्धम् । "विपू सेचने" ह्यौ गुणे वेप इत्यसिद्धपत्, वपतेर्हिंसायस्य वा परोक्षा-अ, उपान्त्य-भ्याकारस्यैकारोऽनेनापि प्रकारेण वेप इति सिद्धम् । रेफ इति बर्फ रफ इति दुण्डकधातु, शेष पूर्ववत् । रवे इति रविशब्दादामन्त्ये सौ,

रवशब्दो वा सप्तम्यन्त, क्रिया तु "रुद् रोपणे" इत्यस्य षष्ठी शवि,
 "नामिनो गुणोऽङ्किति" ॥४।३।१॥ इति गुणऽवादेशे, "लुगस्या
 देत्यपदे" ॥२।१।११३॥ इत्यलोपे रवे इति सिद्धम् । अपेपे इति
 'पिष्टपेष्टपेष्टगती' इत्यस्य यच्चि सस्य लोपे द्वित्वऽनादिव्यञ्जालोप,
 गुणे ह्यंशवि उपा-त्यगुणऽङ्गागम "से स्तूधा च कर्वा" ॥४।३।७९॥
 इति सिवो लुकि, मस्य रुक् रेफस्य विसर्गे च अपेपे इति सिद्धम् ।
 अदोधूर्त इति उर्वे तुर्वे इत्यादौ 'धूर्वे हिमायाम्' यच्चि सस्य लोप, द्वित्वे
 ऽनादिव्यञ्जनलोपे, "द्वितीयतुययो पूर्वो" ॥४।३।४२॥ इति घस्य
 द, पूर्वस्य गुण, ह्यन्त "राल्लुङ्" ॥४।३।११२॥ इति यलोपे "भ्रा
 देर्नामिनो" ॥२।१।६३॥ इत्यादिना दीर्घत्वेऽङ्गागमे सिद्धमदोधूर्त
 इति ॥ 'णिल गहने' "पाठे धात्वादेशा न" ॥२।३।९७॥ ह्यं
 सिवि "तुदाद् श" ॥३।४।८१॥ इति शऽङ्गागमे सस्य रुक्त्वे
 विसर्गं च अनिल, इति सिद्धम् । कुत इति किम पञ्चम्यन्तात्तमि,
 'इतोऽत कुत' ॥७।२।९०॥ इति मद्धितात्तम् क्रिया तु "दुभु रु
 कुर् शब्दे इत्यस्य षन्तसि, सस्य रुक्त्वे विसर्गे च कुत इति
 सिद्धम् ॥ १७ ॥

अरये नभसे पयसे वयसे लोकेऽनसे गवे ।

वृक्षेऽहयोऽकत्रे वयसे लेखे रेखे रजसि रेजेऽलिट् ॥१८॥

आदौ रूपाणि चत्वारि चतुर्थ्यन्तानि सुगमानि, क्रियारूपाणि
 तूच्यन्ते- अयिवर्षात्यादौ "रयि गतौ" इत्यस्य "णभि तुभि हिंसाया
 "पाठे धात्वादेशा न" ॥२।३।९७॥ अयि वयि इत्यादौ ढण्डकपातु,
 आघात ह्यंशप्रत्यये शवि "अवर्णस्येवर्णादिनै" ॥ १ । २ । ६ ॥
 इत्यादिनाऽकारस्यैकारेऽङ्गागमे च अरये इति सिद्धम् । त्रिभ्यस्तु षन्-
 से शवि नभसे, पयसे, वयसे, इति सिद्धम् ॥ लोके इति सप्तम्यन्त,
 "लोक्त्वे दशने" षष्ठी, शवि "लुगस्यादेत्यपदे" ॥२।३।११३॥ इत्य
 लोपे लोके इति सिद्धम्, एवमप्येऽपि स्वबुद्धया कल्प्या, सुप्रकृता तु

प्रधगौरवभयाश्रोक्ता, ते त्वर्मा आत्मनेपदिना धातूना ज्ञेया, यद्वा
 कुडुइ दाहे “उदित स्वरात्तोऽन्त” ॥ ४।४।९८ ॥ इति नागमे
 वतो व० ए, शवि “लुगस्यादेत्यपदे” ॥ २।१।११३ ॥ इत्यकारलोपे
 कुण्डे इति सिद्धम् । एव हुडुइ पिडुइ सघाते षुण्ड पिण्डे, मुडुइ उग्रमे
 मुण्डे, तुडुइ तोडने तुण्डे, चडुइ षोपे चण्डे, तडुइ ताडने तण्डे, गडुइ
 मन्थे खण्डे । एते मप्रभ्येकवचनप्रतिरूपका प्रथमाद्वितीया-
 द्विवचने सप्तशा वा । याक् प्रापणे इत्यस्य व० मसि सस्य रुत्वे
 विसर्गे च याम् इति सिद्धम्, प्रहरवाची स्यन्त । राक् आदाने इत्यस्य
 शेष पूर्ववद् राम, इति सिद्धम् । एवमन्येऽपि वान्या ॥ अनस् इति
 णसि कौटिल्ये “पाठे धात्वादेर्णो न” ॥ २।३।९७ ॥ इति णस्य ने
 शेषमरये इतिवत् अनसे इति सिद्धम् । शकटपयायोऽनस्शब्दश्चतुर्थ्यन्त-
 सप्तशा क्रिया ॥ गवे इति उइ कुइ गुइ घुइ डुइ शब्दे व० ए शवि
 “नामिनो गुणोऽक्खिति” ॥ ४।३।१ ॥ इति गुणे “ओदौतोऽवाक्”
 ॥ १।२।२४ ॥ इत्यवादेश “लुगस्यादेत्यपदे” ॥ २।१।११३ ॥
 इत्यकारलोपे गवे इति क्रिया चतुर्थ्यन्तगोशदमदशी । वृक्षे इति, ‘वृक्षि
 वरणे’ इत्यस्य गवेवत् । अहय इति, हयशदाद् नञ्पूर्वात् प्रथमैक
 वचने, अहिशदाद् वा जसि । क्रिया तु ‘हय हर्यं कृान्तौ च ह्य०
 सिवि, शवि, अडागमे, सस्य रुत्वे विसर्गे च अहय इति सिद्धम् ।
 अरुवे इति कविशब्दादामन्ये सौ नञ्पूर्वात् कुशदाद् वा चतुर्थ्य
 न्तम्, क्रिया तु ‘उइ घुइ दण्डकधातु शेषमनसे इतिवत्, गुणकृतस्तु
 विशेष । अयसे इति, अयो लोहम्, चतुर्थ्येकवचनात्तम्, क्रिया
 तु ‘अयि वयि दण्डकधातु शेष वयसे इतिवत् सिद्धम् । रेखे, लेखे
 इति द्विवचनान्तौ पङ्क्तिपयायौ, क्रिया तु ‘उग्र नख णसेत्यादौ रस
 लग्नौ गत्यर्थौ, पैरोक्षा ए, “अनादेशादेरेक- ॥४।१।२४॥ इत्या
 दिगोपान्त्यस्य अकारस्य एत्वे रेखे, लेख इति प्रयोगो सिद्धो । रजसि
 सप्रभ्येकवचनान्त रजस् शब्दस्य, क्रिया तु ‘रज्ज्वा रामे’ व० सिवि,

शवि, "अकृधिरोश्च रञ्जे" ॥ ४ । २ । ५० ॥ इत्यनेन नकारलो
 पे सिद्ध रञ्जसीति । रेजेऽलि, लिट् इति परोक्षया संज्ञाऽन्वेषां
 मते, रेजे इति परोक्षा न भवतीत्यर्थ, तथाहि- 'ऋजि गति
 स्थानार्जनेषु' भमु फश्चिद् 'रिजि इति व्यञ्जनार्थं पठति, तन्म
 समाश्रित्य प्रयोग साध्यते, व० ए, शवि, "लघोरुपान्त्यस्य" ॥ ४ ।
 १ । ४ ॥ इति गुणे "दुगत्यादेत्यपदे" ॥ २ । १ । ११३ ॥ इत्यकार-
 लाप रेजे इति सिद्धम् । तथा 'ज्याश वयाहानौ नञ्पूर्वक, प०
 भागिनि "क्यादे" ॥ ३ । ४ । ७९ ॥ इति भा, "ज्याव्यघ विहति"
 ॥ ४ । १ । ८१ ॥ इति ष्टुति, समानदीर्घत्वे "स्यारौ क्षेपे" ॥ ३ । २ ।
 १०६ ॥ इति ठकारस्य अकारे च आजिनानि इति क्रिया, चर्मपर्या
 याऽजिगशब्दस्य जस-तस्य, शस-तस्य वा सदृशी प्रकृति । आवे,
 जाये 'अङ्कुङ् शुङ्भुङ्कुङ्शवे' इत्यस्याङ्पूर्वस्य व० ए, दोष भवेत् ।
 जाये इति 'जनैचि प्रादुभाक्' व० ए, श्ये, "ये नवा" ॥ ४ । २ । ६२ ॥ इति
 नकारस्य आकारे "दुगत्यादेत्यपदे" ॥ २ । १ । ११३ ॥ इत्यलापे जाये
 इति सिद्धम् । एवमन्येऽप्यनुसर्तव्या" ॥ १७ ॥

अद्यौर्नञ्समासोऽयं सर्वेषामिति चैकता ।

अन्येषामपरेषा च केषा कासा तथा दश ॥ १८ ॥

न द्यौरद्यौरिति नञ्समामे, क्रिया तु 'द्युर् अभिगमन' ह०
 सिचि "हस और्विति व्यञ्जनेऽङ्गे" ॥ ४ । ३ । ५९ ॥ इति उक्ता
 रस्यौकारेऽङ्गागमे सस्य क्त्वे अद्यौ इति सिद्धम् ॥ सर्वेषामिति
 चैकता इति, इषा ह्रलदण्डक सर्वा चामात्रीषा चेति कर्मधारये "अ
 वर्णस्येवर्णादिना" ॥ १ । २ । ६ ॥ इति अकारस्य एकार, कर्मविवक्षा
 या समानदीर्घत्वे च सिद्ध सर्वेषाम् इति ॥ च भमुषये, सेन चक्रे
 त्यामन्थैकवचनान्तम्, बहुवचनान्त धूम - कुङ्गाकरणे परोक्षा "दि
 धांतुपरोक्षा" ॥ ४ । १ । १ ॥ इत्यादिना द्वित्वे "क्तोऽत्" ॥ ४ । १ । ३८ ॥

इति ऋकारस्याऽकारे “कङ्क्षम्” ॥ ४।१।४६ ॥ इति कस्य् च “इव-
र्णादे” ॥ १।२।२१ ॥ इत्यादिना रत्वे चक्र इति सिद्धम् ॥ तथा-
ऽवस्था इत्येकवचनान्तम्, कथम्, वसिक् आच्छादने ह्य०थास् अडागमे
सस्य रुत्वे विसर्गे च सिद्धम् अवस्था इति । इदानीं प्रकृतमुच्यते अन्येषा-
मपरेषा चेति अन्या चासार्वाषा चेति समासे षेष् पूर्ववत् । ईषगतिर्हिंसा-
दानपु ईषणमीषा “चेटो गुरोर्व्यञ्जनात्” ॥५।३।१०६॥ इत्यप्रत्यय
“आत्” ॥२।४।१८॥ इत्याप्, कौ मद्वा तस्येषा केपेति पष्ठीसमासे
द्वितीयैकवचन केषाम् इति सिद्धम् ॥ कासाम् इति कासृब्, शब्द-
कुत्साया पूर्ववदप्रत्यये “आत्” ॥ २।४।१८ ॥ इत्यापि द्वितीयैकवचने
कासामिति सिद्धम् ॥ दश इति जसन्त शसन्त वा । एकवचनान्त
कथ तत्, उच्यते- दश दशने प० हि शवि “दशसञ्ज शवि” ॥४।
२।४९॥ इत्युपान्त्यनकारलोपे च दशेति सिद्धम् ॥ १८ ॥

अगार द्वे पदे स्याता प्रथमान्त शुनस्तथा ।

कर्तृरूपे कथ स्याता दीयते धीयते तथा ? ॥१९॥

अगारं गृह तदेकपदम् पदद्वय म्रम - अग अकवत् प०हि शवि
“अत प्रत्ययास्त्रुक्” ॥ ४।२।८५ ॥ इति हेलोपे अग इति सिद्धम् ।
अरमिति शीघ्रमत्यर्थं वाऽगाकारस्याऽरमकारेण सह दीर्घत्वे अगारम्
इति पदद्वयं सिद्धम् ॥ प्रथमान्त शुनस्तथा जुन शुनत् गतावित्यस्य
शुनतीति “नाभ्युपान्त्य-” ॥ ५।१।५४ ॥ इत्यादिना के प्रथमैकवचने
सस्य रुत्वे विसर्गे च शुन शवि सिद्धम् ॥ कर्तृरूपे कथ स्यातां
दीयते धीयते तथा इति डुदागक् दाने डुधागक् धारणे च
“क्य शिति” ॥३।४।७०॥ इति क्ये “ईर्व्यञ्जने यपि” ॥४।
३।९७॥ इतीकारे दीयते धीयते इति कर्मणि, कर्तरि च दीङ्च्
क्षये, धीङ्चु अनादरे व० ते श्ये दीयते धीयते कर्तरि सिद्धौ ॥१९॥

त्याद्यन्तमालयं प्रोक्तमसमस्तमजापयः ।

अन्यान्यश्चालय चैव ह्यनालयमशालय ॥२०॥

त्याद्यन्तमालय प्रोक्तमिति आलय गृह द्वितीयैकवचना न
 चैता त्रिया तु अलि भूषणपर्याम्बिवारणपु अलतमलमा ७ प्रयुक्त
 "प्रयोनृव्यापारे णिम्" ॥३१४१०॥ इति णिम् "विष्णिति" ॥४१३
 १५०॥ इत्युपान्त्यारारस्य शृद्धि हा० अम्ब्रजव् गुण "लदेताऽयाय"
 ॥ ११२१२३ ॥ इत्यादिना "स्वरादेस्तासु ॥ ४१४१३१ ॥ इत्यादि
 पृद्धौ आलयम् इति सिद्धम् । यदा "श्रुति" ॥३१३१५५॥ फलवत्
 कर्तव्या मनेपद तदा आलये इति हा० इप्रत्यये शवि "अवर्णस्य
 ॥३१२१६॥ इत्यादिना, अस्विकारेण सह एकारे सतम्यन्तनामप्र
 तिरूपिका क्रिया । असमस्तमजा पयः इति, समास तु अजाया इति
 पष्ठीसमास क्रिया तु जप मानसे इत्यस्य णिगि पूर्ववदुपात्यस्य पृद्धौ
 ह्यस्वनीसिवि शवि अडागमे गुणेऽयोदेशे सस्य रत्वे विसर्गे च
 अजापय' इति सिद्धम् । अथवा 'जिञि अभिभवे' इत्यस्य जयत्त प्रयुक्ते
 णिगि "जो मीजीड" ॥ ४१२११० ॥ इत्यिकारस्वाकार "अतिरी"
 ॥ ४११२१॥ इत्यादिना पोऽत्त शेष पूर्ववत् ॥ अन्यान्यश्चालय चैव
 इति अपराण्यप्येव द्रष्टव्याणित्यर्थं तानि चाच्यते-अव रक्षणेत्यादि
 दण्डकघालु व० सि शवि अवसीति सिद्धम् । जिञि अभिभवे'
 इत्यस्य जयत्त प्रयुक्ते णिगि "जो मीजीड" ॥४१२११०॥ इत्यिकारस्या
 कार तथा वसिक् आच्छादने हा० इप्रत्ययऽडागमे अवसि इति सि
 द्धम् ॥ अवेत्युपसर्ग अवत प० हि क्रियावा । एवमशुभम् इति उ
 भयत्र त्याद्यत्त हा० अमि अद्यतन्या वा शुभ दीप्तौ' इत्यस्य शुद्भ्योऽद्यत
 न्याम्' ॥ ३१३४४ ॥ इत्यात्मनेपदविकल्पनात् पक्षे शेषापरस्मै'
 ॥३१३१००॥ इति परस्मैपदेऽद्य० अमि लृदिद्गुतादि' ॥३१४१६४॥
 इत्यादिनाऽडि अडागमे लुगस्वादित्यपदे" ॥ २११११३ ॥ इत्य
 उपे अशुभम् इति सिद्धम्, अथवा शुभ शुम्भन् शोभाये हा० अम्ब्र
 जे "नो व्यञ्जनस्याऽनुदित" ॥ ४१२१४५ ॥ इति नलोपे शेष पूर्व
 वत् ॥ धुक्षि धिक्शि सदीपनक्लेशनजीवनेषु हा० त शवि अडागमे अधुक्षन्
 अधिक्षत् इति रूपे सिद्धे ॥ लृदिक् क्षरणे दिहिक् लेपे अस्य अद्य०

“हृदिटो नाम्युपान्त्य” ॥३।४।५५॥ इत्यादिनामकि “हुद्” ॥४।३।७४॥
 इत्यादिना सखलुकि अदृग्घ अट्टिग्घ इति रूपे सिद्धे ॥ अपुरिति
 ‘पाप् रक्षणे’ ह्य० अनि “वा द्विपातोऽन पुम्” ॥ ४।२।९१ ॥ इति
 पुसादेशे “इडेत्युमि चातो लुप्” ॥ ४।३।९४ ॥ इत्याकारलोपेऽढागमे
 अपुः इति ॥ अथ० अनि “पिचैति-” ॥ ४।३।६६ ॥ इत्यादिना
 सिधो लुक् “मिग्घिदो सुव” ॥ ४।२।९० ॥ इति पुसादेशे शेष पूर्व
 वन् । एव ‘दाप् लवने’ इत्यस्य शेषं पातिना तुल्यम्, ततोऽदुरिति रूपम्,
 दासंज्ञाना तु ‘हुदागूक् दाने’ अथ० अनि शेषं पिचैतिवन्, ततोऽदुरिति
 सिद्धम् । तथा ‘लिहिक् आस्वादाने’ लिश रूप गतौ, अथ० सि ‘हृदिटो
 नाम्युपान्त्य-” ॥३।४।५५॥ इत्यादिना सन् “हो धुत्पदान्ते” ॥२।१।८२॥
 इत्त्वं “पजसृज-” ॥ २।१।८७ ॥ इत्यादिना पत्व “पढो क
 सि” ॥ २।१।६२ ॥ इति पदयो क्त्वे “सो क” ॥ २।१।७२ ॥
 इति क्त्वे विमर्ग च अलिक्षम् इति सिद्धम् । यदा त्वत्र पूर्वत्र च
 “शिष्टाद्यस्य द्वितीयो धा” ॥ १।२।५९ ॥ इति द्वितीयं क्रियते,
 अलिख्यं इति मन्त्रि ॥ ‘विप्लुकी व्याप्तौ’ अथ० सि अढागमे
 “लदिद्गुता-” ॥ ३।४।६४ ॥ इत्यादिनाऽडि सस्य क्त्वे विसर्गे
 अविपः इति सिद्धम् ॥ अथवा न क्रियते विपमस्य अविप, यद्वा ‘अ
 थ रक्षणे’ इति दण्डकधातु “मन्त्रविभ्या टिर्” ॥ (उणा-५४७) ॥ इत्य
 नेन इपप्रत्यय ‘अधातुविभक्ति-” ॥ १।१।२९ ॥ इत्यादिना नामत्वे
 प्रथमैकवचनं सि सस्य क्त्वे विसर्गे अविपः इति सिद्धम् ॥
 अश्वालय चैवेति अश्वानामालय, शुनामलय इति वा तन्त्रसमासे
 द्वितीयायाम् अश्वालयम् इति, समासे चैतन् । अममासे तु ‘श्वत्
 श्वत् आशुगतौ’ पूर्ववद् णिगि वृद्धौ च ह्य० सवि अढागमे श्वि जुणे-
 ऽयादेशे अश्वालयम् इति सिद्धम् ॥ द्विशब्द पूरणे । नतान्यम्
 इति न विद्यते आलयोऽख्येयनालयमिति सामामिहम्, अममासे तु ‘ल
 गन्धे’ इत्यस्य “पाठे धात्वादेशो न.” ॥ २।१।९५ ॥ इति जस्य
 शेषं णिगाद्यश्वालयवन् ॥ अशालयः इति इन्द्राद्यम्

समाने ततो जम् । क्रिया तु 'पल फल शल गतौ' इत्यस्य शलत्त प्रयुक्ते
णिगि ण्य० शत्रि शप वृद्ध्यादि पूर्ववत् ॥ २० ॥

अव्याधयोऽमस्त स्याद् येयेपाचक्रिरे पदम् ।

अक्षेपयस्तथा चान्यदक्षेत्रयममीवयम् ॥ २१ ॥

अव्याप्य इति न विद्यते व्याधियेपा वेऽव्याधय इति जम्,
समानपदम् । असमासपद तु 'यधक् ताडने' इत्यस्य णिगि ह्य० सि शेष
वृद्ध्यादि पूर्ववत् । यत्ता तु इगित " ॥ ३।३।९५ ॥ इति फलवत्कर्तव्या
त्मनेपदोत्तमत्रिकै र्वचनेप्रत्यय , तदा चतुर्थ्यन्तसदृशमव्याधये इति
सिद्धम् ॥ येयेपाचक्रिरे पदम् इति पदत्रयसदृशम् । कथमित्युच्यते-
'येपृह् प्रयत्ते' "व्यञ्जादे- ॥ ३।४।९ ॥ इत्यादिना यङि
"समयदक्ष" ॥ ४।१।३ ॥ इति द्वित्वे "व्यञ्जनस्यानादे ॥
४।१।४४ ॥ इत्यादिना व्यञ्जनलोप "ह्रस्व" ॥ ४।१।३९ ॥ इति
ऋस्वत्वे परोक्षा-इरे, धातोरौक्स्वर-" ॥ ३।४।४६ ॥ इत्यादिना
परोक्षायाम् स्थाने आमादेशे "अत" ॥ ४।३।८२ ॥ इत्यलोपे "यो-
ऽशिति" ॥ ४।३।८० ॥ इति यलोप , तत परोक्षान्ते कृभ्रवस्तीति
ऋगुप्रयोगे, द्वित्वे कृते, 'कृनोऽत्' ॥ ४।३।८२ ॥ इति पूर्वस्य
ऋकारस्य अकारे, "कृभ्रवन्" ॥ ४।१।४६ ॥ इति कश्चत्वे "तौ
मुगो व्यञ्जादे र्वौ" ॥ १।३।१४ ॥ इति मकारस्य अनुस्वारे,
ऋकारस्य रत्वे येयेपाचक्रिरे पदमिति सिद्धम् । अक्षेपयस्तथाचान्यत्
इति पदद्वयसदृशम् । णक् तु 'क्षिपीन् प्रेरणे णिगि, उपात्यस्य गुणे,
ह्रस्वतीमिनि शेष पूर्ववत्, सिद्धमक्षेपय इति । च समुच्चये । तेन
'घटिन् घटायाम्' इत्यस्य यङि, तस्य लोपे, अनादिलोपे, "द्वितीय
तुमयो - ॥ ४।१।४२ ॥ घम्यगे "गहोर्जे" ॥ ० ॥ इति
जे, "आगुणाव-" ॥ ४।१।४८ ॥ इति
अडागमे अजाघटमिति सिद्धम् ।
जमि च द्रव्यवाची । क्रिया तु भ्रम्

एकत्र अद्यतन्यादि, अपरत्र सि, "लुगिद्गुतादि-" ॥ ३।४।६४ ॥
 इत्यादिना अङ्गि, अङ्गागमे एकच "त्रिरामे वा" ॥ १।३।५१ ॥ इति
 दस्य प्रथमत्वे, अपरत्र सस्य स्त्वे विमर्गे आप इति मिद्धम् । 'आ
 प्लृण् लम्भने, इत्यस्य तु युजादित्वात् णिजभात्रपक्षे ह्यन्तन्यामन्
 तन्या वा माधारण रूपम् । यदा ह्यन्तनी तदा शन्, यदा अद्यतनी,
 अङ्, तत । ततश्च आपत् आप इति रूपद्वय मिद्धम् । क
 नङ्गा, अ कृण, स इराचरतीति "कर्तु -" ॥ ३।४।७५ ॥
 क्विपि, तस्य लोपे ततस्त्यागुत्पत्तौ शत्रि "लुगस्यादेत्यपदे" ॥ २।१।११३ ॥
 इत्यलोपे कति कत कति, कसि कथ कथ, कमि काव काम
 "मन्वस्या -" ॥ ४।२।११३ ॥ इत्याकार इति । कानिचिद् द्रव्य
 शब्दसदृशान्यपि, अति अत अन्ति, असि अथ अथ, अमि
 आव आम । शत्रि क्व कन्तो कन्त इत्यादि सप्तम्त्रपि
 स्यादिषु विभक्तिषु योज्यम् । प० जानिषि कानीति नपुसके वर्तमानस्य
 शिशादस्य जसन्तस्य शसन्तस्य वा प्रतिरूपिका क्रिया । एव 'रा-
 ज्ञ् भाञि दीप्तौ' इत्यस्य शत्रि, राजञित्यामन्त्र्यसदृशम् । तथा
 'उक्ष सेचने' 'युर् मिश्रणे' 'पूर्व परं मर्त्र यर् पूरणे' 'उत्रै तुर्व इत्या
 चर्बे हिंसायाम् 'पूष वृद्धौ' ष्या शत्रि आमन्त्यान्तशत्रन्तानि
 'उक्षन्, युवन्, पूर्वन्, पूषन्, अर्वन्' "नामन्त्र्ये" ॥ २।१।५२ ॥
 इति नलोपप्रतिषेध । आमन्त्यादन्यत्र तु तस्य स्थानिवत्त्वाद् न-
 लोपप्राप्तिरेव नास्ति । 'अक्षेवयम्' इति पदद्वयसदृशम् । 'ष्वि
 क्ष्विच निरसने' णिग् उपान्वयस्य गुणे ह्य० अम्बि शत्रि गुणे अगा
 देश "लुगस्यादेत्यपदे" ॥ २।१।११३ ॥ इत्यलोपेऽङ्गागमऽक्षेवयमिति ।
 अर्मावयमिति 'पीन मीय स्थौल्ये' शेष पूर्ववत् । ह्य० अम्बि गुणा-
 भावस्तु विशेष । च समुच्चयार्थं सर्वनाजुसरणीय । तेन शेषे
 इति सप्तम्यन्त वर्तमानान्तम् । सप्तम्यन्त सुनोधम् । क्रिया तु 'शीङ्
 स्वप्ने' व० से "शीङ् ए मिति" ॥ ४।३।१०४ ॥ इत्येकार 'शेषे
 इति सिद्धम् । देवने इति आमन्त्र्यम्यन्तम् । त्यागन्त तु 'नेष्टृ देष्टृ

समाने ततो जम् । क्रिया तु 'पल फल शल गतौ' इत्यस्य शलन्त प्रयुङ्गे
णिग् ह्य० शवि शप वृद्ध्यादि पूर्ववत् ॥ २० ॥

अव्याधयोऽममस्त स्याद् येयेपाचक्रिरे पदम् ।

अक्षेपयस्तथा चान्यदक्षेत्रयममीवयम् ॥ २१ ॥

अव्याधय, इति न विद्यते व्याधिर्येषां तेऽव्याधय इति जम्,
समासपदम् । असमासपदं तु 'व्यधक ताडने' इत्यस्य णिगि ह्य० सि शेष
वृद्ध्यादि पूर्ववत् । यदा तु इगित ' ॥ ३।३।९५ ॥ इति कलवत्कर्तव्या
त्मनेपदोत्तमत्रिंशत्तुल्ये प्रत्यय, तदा चतुर्थ्यन्तसदृशमव्याधये इति
सिद्धम् ॥ येयेपाचक्रिरे पदम् इति पदत्रयसदृशम् । कथमित्युच्यते—
'येपृह् प्रयत्ने' "व्यञ्जनादे— ॥ ३।४।९ ॥ इत्यादिना यडि
"सन्त्यद्वय" ॥ ४।१।३ ॥ इति द्वित्वे "व्यञ्जनस्यानादे ॥
४।१।४४ ॥ इत्यादिना व्यञ्जनलोपे "ऋस्व" ॥ ४।१।३९ ॥ इति
ऋस्वत्वे परोक्षा-इरे, घात्तोरनेकस्वर—" ॥ ३।४।४६ ॥ इत्यादिना
परोक्षाया स्थाने आनादेशे "अत" ॥ ४।३।८० ॥ इत्यलोपे "यो-
ऽशिति" ॥ ४।३।८० ॥ इति यलोप, तत परोक्षान्ते कृभ्वस्तीति
वृगनुप्रयोगे, द्वित्वे कृते, "ऋतोऽन्" ॥ ४।३।८२ ॥ इति पूर्वस्य
ऋकारस्य अकारे, "कश्चञ्" ॥ ४।१।४६ ॥ इति षष्ठत्वे "सौ
मुमो व्यञ्जने स्त्री" ॥ ३।३।१४ ॥ इति मकारस्य अनुस्वारे,
ऋकारस्य रत्वे येयेपाचक्रिरे पदमिति सिद्धम् । अक्षेपयस्तथाचान्यत्
इति पदद्वयसदृशम् । एकं तु 'श्रिर्पात् भरणे णिगि, उपान्त्यस्य गुणे,
ह्यस्तनीसिचि शेष पूर्ववत्, सिद्धमक्षेपय इति । च समुच्चये । तेन
'घटिष् चेट्टायाम्' इत्यस्य यडि, तस्य लोपे, अनादिलोपे, "द्वितीय-
तुर्वयो— ॥ ४।१।४२ ॥ घस्य मे "गहोज" ॥ ४।१।४० ॥ इति
जे, "आगुणाव—" ॥ ४।१।४८ ॥ इति आकारे, ह्यस्तनी अम्बि,
अडागमे अजाघटमिति सिद्धम् । आप इति च जल्पयामात्
जसि च द्रव्यवाची । क्रिया तु नृम — 'आप्लुद् व्याप्तौ' (सिद्धौ)

एकत्र जयानन्यादि, अपरत्र मि, "दृष्टिगुतादि-" ॥ ३।१।६८ ॥
 इत्यादिना ऋदि, अद्यागमे एङ्त्र "विरामे वा" ॥ १।३।५१ ॥ इति
 दस्य प्रथमत्वे, अपरत्र सस्य ऋत्वे विमग आप इति सिद्धम् । 'जा-
 ष्यत् एम्भने, इत्यस्य तु युजात्त्वान् शिजभावपथे ह्यस्त'यामद्य
 तन्या वा साधारण रूपम् । यदा ह्यस्तनी तदा शब्, यदा अद्यतनी,
 अद्, न्न । ततश्च आपन् आप इति रूपद्वय सिद्धम् । क
 प्रह्ला, अ टृण, स इवाचरतीति "कर्तु -" ॥ ३।४।२५ ॥
 क्विपि, तस्य लोपे ततस्यागुत्वत्तौ ऋदि "एगस्यादेत्यपदे" ॥ ०।१।१२१३ ॥
 इत्यलोपे क्वि क्त क्वित्, क्वमि क्वथ क्वथ, क्वमि क्वाय क्वाम
 "मन्वयरा -" ॥ १।१।१३ ॥ इत्यारार इति । क्वानिचिद् द्रव्य-
 न्नादसदृशा यवि, अति अत अन्ति, अमि अथ अथ, अमि
 आव आम । अत्रि क्व क्वन्ती क्वन् इत्यादि सप्तस्वपि
 ररादिषु विभक्तिषु याव्यम् । ५० आनिवि क्वानिती नपुमके वर्तमानस्य
 किं दस्य जस तस्य गम तरय वा प्रतिरूपिका क्रिया । एव 'रा-
 ङ्ग भवति शीघ्रै' इत्यस्य शतरि, रात्रित्वाम-यसङ्गम् । तथा
 'अन्न सेचन' 'युक् मिश्रणे' 'पूर्व पूर्व सर्व सर्व पूरणे' 'वै तुवे इत्या-
 दत्र द्विसागाम् 'पूष यद्वा' पया शतरि आमन्त्या तदाप्रन्तानि
 'अपन्, युवन, पूवन, पूपन्, अर्वन्' "तामन्थे" ॥ ०।१।१० ॥
 इति नलोपप्रतिषेध । आम-याद-चत्र तु तस्य स्थानिवच्चाद् न-
 षोपप्रतिरेव गाम्नि । 'अश्लेष्यम्' इति पदद्वयमङ्गम् । 'द्विभू-
 त्तिभूत निरक्षणे गिम् उपान्यस्य गुणे ह्य- अन्वि शवि गुणे अमा
 षे "दुगाम्नादेत्यप" ॥ ०।१।१३ ॥ इत्यलोपेऽङ्गागमऽश्लेष्यमिति ।
 अमावष्यामिति 'पौव माव ग्धौत्वे' नेप प्रवचन । ह्य० अन्वि गुणा
 भावरातु विग्न । च सन्नुचपाथ सर्वत्रातुमरणीय । तेन श्लेषे
 इति सप्रत्यन्त वर्तमानात् । सप्रत्यन्त सुवाधम् । क्विरा तु 'शीघ्र-
 ष्यत् इ मे 'शीघ्र गिति' ॥ १।१।१० ॥ इत्यकार 'नेपे
 इति सिद्धम् । देवने इति आम-याद-चन्म् । त्याग्रत तु 'विषुद् देवुद्

देवने' इत्यस्य त शक्ति देवते इति सिद्धम् । नस्यात् इति स्यान्त त्याद्यन्त
 च । तत्र स्यात्त नस्यशब्दान् पञ्चम्येकवचने सुबोधम् । त्याद्यन्त त्वस्तेर्न
 ंपूर्वान् सप्तम्या याति सुगममेव । देवतां इति द्यताशब्दाद् द्वितीया
 न्तस्याप्यन्तम् । त्याद्यन्त तु 'तेषुद् दशुद् देवने' इत्यस्य पन्ताम् शक्ति देवता
 मिति त्याद्यन्त सिद्धम् । तथा भुवादितुदादिदिवादीना वन्ति यानि
 रूपाणि तान्यत्र शत्रन्तां सप्तम्याम्, तथा पूर्वपामेव धातूना यानि
 वर्तमानायाम्नि तान्येव पष्ठीपञ्चम्योरेकवचनेऽपि, तथा पूर्वाभिदि
 तायेव पञ्चमीप्रथमत्रिकद्विवचनान्तानि तान्येव पष्ठीग्रहुवचनान्यपि,
 तथा यानि वर्तमानाप्रथमत्रिकग्रहुवचनान्तानि तान्येव नपुंसके जासि
 शक्ति च ॥ इया च "इयश्व" ॥१०११११६॥ अतो अन्तदेशकरणादामन्थे
 सौ वर्तमानाप्रथमत्रिकग्रहुवचनान्तसदृशानि रूपाणि । भुवादितुदादिदि
 वादीना तु शतरि तत पष्ठीग्रहुवचने यानि सेटामनिटा च परस्मैपदप्रथम
 त्रिकद्विवचनान्तानि तायेव पञ्चम्यामात्मनेपदप्रथमत्रिकैकवचनेऽपि,
 परमुभयपदिनामिति । दिवादेर्भावकर्मणोरपि प्रयोगे परस्मैपदप्रथम
 त्रिकद्विवचनसदृशमेवेति । एवमुत्तरेष्वपि प्रयोगेषु । तथा यानि
 कानिचिद् रूपाणि ह्य० परस्मैपदते तान्येवात्मनेपदतेऽपि । तत्राऽप्युभ-
 यपदिनामेवाऽऽत्मनेपदप्रथमत्रिकैकवचनेऽपि रूपम् । क्रमेस्तु वृत्त्याद्यथे
 ष्वात्मनेपदत्वान्नाय प्रकार । तथा नित्यानिटा सेटा च सामान्य यच्च
 श्रतनीपरस्मैपदप्रथमत्रिकवचने तदेवात्मनेपदे प्रथमत्रिकवचनेऽपि ।
 तदमुना प्रकारेण विषमप्रयोगात् पयनुयुज्यमाना अननुसृतप्रस्तुत
 ग्रन्थसरणय कतिपये प्रतिहतप्रतिभावशेषत्वेनानुत्तरमुत्तरमलभमाना
 सन्त प्रभवन्ति प्रस्वेदविन्दून् स्वीकुर्वन्ति जुम्भाम्, नेदन्ति निद्रा
 मुद्राम्, जल्पन्ति किञ्चित्थाविघाभिधेयशून्यम्, निरीक्षन्ते हरित,
 पश्यत्यन्तरिक्षम्, विलोकयन्ति च भूयो भूय सर्वसहावल्यमिति,
 तथाचोक्त सुगृहीतनामधेयै श्रीसिद्धसेनादिवाकरपादै -

"श्वेद समुद्भवति जुम्भणमातनोति

निद्रायन किमपि जल्पति वस्तुन्यम् ।

आशा त्रिलोक्यति स पुनरेव धार्त्री

भूताभिभूत इव दुर्वदक सभायाम् ॥ १ ॥”

इति ज्ञात्वा एतदनुसारि चेतो त्रिधेयमित्यल प्रमद्वेन ॥

अकारि गुणचन्द्रेण वृत्ति स्वपरहेतवे ।

देवसूरिप्रभाम्भोजचञ्चरीकेण सर्वदा ॥ १ ॥

कृत्वैत्य रचनापुण्य यद् मयाप्त मुनिर्मलम् ।

पार शब्दोदधेस्तेन सर्वदाऽत्र जन प्रियात् ॥ २ ॥

मयात्र मतिमान्याद् यत्किञ्चिद्दूचेऽयथातथम् ।

प्रसादबुद्धिमाधाय शोध्य तच्छब्दवार्धिभि ॥ ३ ॥

पदतर्करुर्कशमति कविचक्रवर्ती

शब्दानुशासनमहाम्बुधिपारह्रवा ।

शिष्याम्बुजप्रकरजृम्भणचित्रभानु

ककल एव सुकृती जयति स्थिरायाम् ॥ ५ ॥

॥ इति पाण्डितपुण्डरीकेण श्रीरुक्मिलोपदेशेन तत्त्वमका-
शिका वृत्ति श्रीदेवसूरिपादपद्मोपजीविना गुणचन्द्रेण स्वपरोप-
कारार्थं श्रीहेमचन्द्रव्याकरणाभिप्रायेण प्राणायि ॥

देवने' इत्यस्य ते शवि देवते इति सिद्धम् । नस्यात् इति स्याद्यत्त त्यागन्त
 च । तत्र स्याद्यत्त नस्यशब्दात् पञ्चम्यैकवचने सुयोधम् । त्यागन्त त्वस्तेर्न
 ऋपूनान् सप्रम्या याति सुगममेव । देवतां इति देवताशब्दाद् द्वितीया
 न्तस्यात्तात्तम्, त्यागन्त तु 'तेष्टृद् देष्टृद् देवने' इत्यस्य पठनाम् शवि देवता
 मिति त्यागन्तं सिद्धम् । तथा मुवादितुदादिदिवादीना व०तिवि यानि
 रूपाणि तावय शत्रुतात् सत्वम्याम्, तथा पूर्वपामेव धातूना याति
 वर्तमानायास्तसि तान्येव पष्ठीपञ्चम्योरेकवचनेऽपि, तथा पूर्वाभिदि-
 तायेव पञ्चमीप्रथमत्रिकद्विवचनान्तानि तान्येव पष्ठीयद्विवचनान्यपि,
 तथा यानि यत्तमानाप्रथमत्रिकवद्विवचनान्तानि तान्येव नपुंसके जासि
 शसि च ॥ इथा च "श्यशव" ॥२११११६॥ अतो अन्तादेशकरणादामन्त्र्ये
 सौ वर्तमानाप्रथमत्रिकवद्विवचनान्तसदृशानि रूपाणि । मुवादितुदादिदि
 वादीना तु शतरित्त पष्ठीवद्विवचने यानि सेटामनिटा च परस्मैपदप्रथम
 त्रिकद्विवचनान्तानि तान्येव पञ्चम्यामात्मनेपदप्रथमत्रिकैकवचनेऽपि,
 परमुभयपदिनामिति । दिवादेर्भावकमणोरपि प्रयोगे परस्मैपदप्रथम
 त्रिकद्विवचनसदृशमेवेति । एवमुत्तरेष्वपि प्रयोगेषु । तथा यानि
 फानिचिद् रूपाणि ह्य० परस्मैपदने तान्येव्रात्मनेपदतेऽपि । तत्राऽप्युभ-
 यपदिनामेवाऽऽत्मनेपदप्रथमत्रिकैकवचनेऽपि रूपम् । त्रमेस्तु वृत्त्याद्यर्थे
 प्वात्मनेपदत्वाश्राय प्रकार । तथा नित्यानिटा सेटा च सामान्य वच
 श्रतनीपरस्मैपदप्रथमत्रिकवचने तदेवात्मनेपदे प्रथमत्रिकवचनेऽपि ।
 तदमुना प्रकारेण विपमप्रयोगान् पयनुयुज्यमाना अननुस्मृतप्रस्तुव
 अ धसरण्य कतिपये प्रतिहतप्रतिभावशेषत्वेनानुत्तरमुत्तरमलभमाना
 सन्त प्रस्रवन्ति प्रस्वेदधिन्दून्, स्वीकुर्वन्ति जृम्भाम्, नेदन्ति निद्रा-
 मुद्राम्, जल्पन्ति किञ्चित्थाविधाभिधेयशून्यम्, निरीक्षन्ते हरित,
 पश्यन्त्यन्तरिक्षम्, विलोकयन्ति च भूयो भूय सर्वमहाबल्यामिति,
 तथाचोक्त मुग्धहीतनामधेयै श्रीसिद्धसेनदिवाकरपादै -

"स्वेद समुद्ब्रहति जृम्भणमातनोति

निद्रायते किमपि जल्पति वस्तुशून्यम् ।

आशा विलोकयति स पुनरेव धार्त्री

भूताभिभूत इव दुर्वदक सभायाम् ॥ १ ॥”

इति शास्त्रा एतदनुसारि चेतो विधेयमित्यल प्रसङ्गेन ॥

अकारि गुणचन्द्रेण वृत्ति स्वपरहेत्ये ।

देवसूरिश्चमाम्भोजचञ्चरीयेण सर्वदा ॥ १ ॥

कृत्वेत्य रचनापुण्य यद् मयाप्त सुनिर्मलम् ।

पार शब्दोदधेस्तेन सर्वदाऽत्र जन प्रियात् ॥ २ ॥

मयाप्र मतिमान्याद् यत्किञ्चिद्दूचेऽवथातथम् ।

प्रमादनुद्धिमाधाय शोष्य तच्छब्दार्थिभि ॥ ३ ॥

पदतर्ककर्मशमति कविचक्रवर्ती

शब्दानुशामनमहाम्बुधिपारदृग्वा ।

शिष्याम्बुजप्रकरजृम्भणचित्रमानु

ककद् एव मुकृती जयति स्थिरायाम् ॥ ५ ॥

॥ इति पाण्डितपुण्डरीकेण श्रीककल्लोपदेशेन तत्त्वमका-
शिका वृत्ति श्रीदेवसूरिपादपद्मोपजीविना गुणचन्द्रेण स्वपरोप
कारार्थं श्रीहेमचन्द्रव्याकरणाभिप्रायेण प्राणायि ॥

